

Poruchy chování dětí jako příčina páchaní trestné činnosti

Bc. Marek POPELA

Diplomová práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marek Popela**
Osobní číslo: **H11394**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Poruchy chování dětí jako příčina páčání trestné činnosti**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti poruch chování dětí a trestné činnosti mládeže.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HARTL, Pavel. Psychologický slovník. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-90-15-49-0-5.

PRŮCHA, Jan. Pedagogický slovník. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2.

SLOMEK, Zdeněk. Speciální pedagogika. Etopedie. Č. Budějovice: JU, České Budějovice, 2006. studijní text.

PEŠATOVÁ, Ilona. Vybrané kapitoly z etopedie. Liberec: TU Liberec, 2006. ISBN 80-7372-087-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Vedoucí diplomové práce: **doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. listopadu 2012**

Termín odevzdání diplomové práce: **26. dubna 2013**

Ve Zlíně dne 14. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- беру на вѣдомі, же дипломовá práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně

10. 4. 2013

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Teoretická část diplomová práce je zaměřena k dětem jako rizikové skupině, jsou v ní rozebrány teoretická východiska týkající se vzniku poruch chování dětí a faktory, které se podílejí na vzniku nežádoucího chování. Dále je věnována pozornost klasifikaci poruch chování, delikvenci a trestné činnosti dětí v souvislosti s poruchami chování a kriminogenním chováním, jakožto extrémním projevem poruch chování dětí. Je zde také zahrnut přehled alternativ intervence a opatření směřujících na děti u kterých byly diagnostikovány poruchy chování a které páchají kriminalitu.

V praktické části práce, je obsažena výzkumná část a samotný výzkum, který byl realizován pomocí dotazníku u chlapců umístěných ve Výchovném ústavu, dětském domově se školou, základní školou a střední školou se sídlem v Dřevohosticích.

Klíčová slova: dítě, mladistvý, porucha chování, teorie vzniku a klasifikace poruch chování, delikvence, trestná činnost, kriminalita, intervence a opatření

ABSTRACT

The theoretical part of the thesis is focused on high-risk children as a group are discussed in the theoretical background of behavioral disorders of children and the factors involved in the formation of undesirable behavior. In addition, attention is paid to the classification of behavioral disorders, delinquency and crime in the context of children with behavioral disorders and criminogenic behavior as a manifestation of extreme behavior disorders of children. It also includes an overview of alternative interventions and actions aimed at children which were diagnosed behavioral disorders and who commit crime. In the practical part of the work included research and part of the research, which was carried out using a questionnaire for boys located in educational institutions, children 's home school, elementary school and middle school located in Dřevohostice .

Keywords: child, adolescent conduct disorder, the theory of the origin and classification of behavioral disorders, delinquency, crime, delinquency, interventions and measures

Děkuji doc.PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, Csc. za odborné vedení diplomové práce a poskytnuté cenné rady, podněty, názory a zkušenosti. Také děkuji své rodině za trpělivost, podporu a pomoc během celého vysokoškolského studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Bc. Marek Popela

OBSAH

1 DĚTI Z HLEDISKA POŠKOZENÍ V OBLASTI TĚLESNÉ, DUŠEVNÍ A SOCIÁLNÍ, JAKO RIZIKOVÁ SKUPINA.....	12
1.1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZNIKU PORUCH CHOVÁNÍ	15
1.2 FAKTORY KTERÉ SE PODÍLEJÍ NA VZNIKU PORUCHY CHOVÁNÍ.....	22
1.3 FAKTORY KTERÉ SE PODÍLEJÍ NA VZNIKU PORUCHY CHOVÁNÍ.....	29
2 CHARAKTERISTIKA A SPECIFICKÉ ZNAKY KRIMINALITY DĚTÍ.....	38
2.1 FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA DELIKVENTNÍ CHOVÁNÍ A PÁCHÁNÍ KRIMINALITY.....	38
2.2 ZVLÁŠTNOSTI A SPECIFIKA KRIMINALITY DĚTÍ.....	41
3 MOŽNOSTI INTERVENCE A OPATŘENÍ SMĚREM K DĚTEM S PORUCHAMI CHOVÁNÍ A PÁCHAJÍCÍMI KRIMINALITU. 43	
3.1 INSTITUCE SYSTÉMU PEDAGOGICKO – PSYCHOLOGICKÉHO PORADENSTVÍ.....	44
3.2 SANKCE ZA SPÁCHÁNÍ PROTIPRÁVNÍHO JEDNÁNÍ DLE ZÁKONA O SOUDNICTVÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE.....	46
3.3 SPECIÁLNÍ VÝCHOVNÁ ZAŘÍZENÍ.....	50
4 ÚVOD VÝZKUMNÉ ČÁSTI	54
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM.....	54
4.2 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	54
4.3 METODIKA VÝZKUMU.....	55
5 VÝZKUMEM ZJIŠTĚNÉ SKUTEČNOSTI A JEJICH POROVNÁNÍ S HYPOTÉZAMI.....	67
6 SHRNUTÍ VÝZKUMU A NÁVRHY NA OPATŘENÍ.....	70

ÚVOD

Mezi hlavní životní poslání všech tvorů žijících na Zemi patří reprodukce. Každý z nás však pozici rodiče vnímá jinak a má různé představy, jakým způsobem se této sociální roli zhostí. Já sám roli rodiče považuji za jedno z hlavních poslání člověka, které ve svém důsledku poznamená další vývoj vychovávané generace. Na roli rodiče se každý člověk připravuje prakticky od svého narození, během svého dospívání, a poté i v dospělosti. Každý, kdo se stává rodičem, byl zároveň i dítětem a během svého života prošel specifickým vývojem, byla na něm praktikována různá výchova, působily na něj různé vlivy a různé prostředí. Každý lidský jedinec dále při svém narození obdržel určitý potenciál, který u něj byl rozvíjen různými způsoby. Pohled na rodičovství jako takové je také diametrálně odlišný u lidí, kteří mají již své děti a u lidí, kteří děti prozatím nemají nebo je teprve čekají. Už před narozením očekávaného dítěte, ale i po jeho narození, si většina lidí začíná klást otázky: Jsem schopen zvládnout rodičovství? Budu zrovna já dobrým rodičem? Bude má výchova dobrá? Většinou se sám člověk začne uspokojovat tvrzením, že to přece musí zvládnout, když to zvládnou i ostatní a když se takto uklidní, začne si představovat, že děti jsou již velké a on je sleduje z pozice dědečka nebo babičky při sezení na verandě svého domu, jak si hrají na zahradě se svými dětmi, a že jeho výchova byla natolik dobrá, že se z dcery stala lékařka a ze syna například právník. Proto jsou všichni šťastní a spokojení.

Tyto představy jsou však mylné a právě výchova dítěte, je bezesporu tou nejtěžší prací na světě, kterou člověk vykonává. Výchova dětí přináší obrovskou spousta problémů, protože na ni působí velká spousta jak vnějších tak i vnitřních faktorů a samozřejmě na ni působí i velké množství kladných a záporných vlivů. Výchova dětí je právě tou oblastí, ve které se nejvíce projevují naše úspěchy i selhání. Jedná se o proces dlouhodobý, složitý a myslet si, že vše půjde jen dobře a tak, jak si představujeme, je velký omyl. Na problémy, které jsou spojeny s výchovou dítěte se nelze jen tak dopředu připravit, je však nutné se pokusit co nejvíce možnost vzniku problémů eliminovat a pokud již vzniknou, snažit se je co nejdříve a co nejdůsledněji odstranit.

Vnější projevem každého jedince je jeho chování, a to platí i u dítěte. V tomto projevu lze jednoznačně rozpoznat jeho výchovu, prostředí ve kterém se běžně pohybuje, vlivy, které na něj působí, a také stupeň psychologického i fyziologického vývoje, tedy lze vypořádat celkový vývoj osobnosti dítěte. Zda je chování dítěte správné nebo nesprávné

určují normy chování, které jsou výsledným produktem vývoje společnosti, ve které žijeme. Normy chování jsou souborem pravidel, a v případě, že jsou dodržovány, je chování podle této normy schvalováno a v některých případech i odměňováno. V případě porušování těchto norem nastupuje trest. Bez norem chování není možné žít, je žádoucí a nutné, aby existovala pravidla ve společnosti, protože bez jasně stanovených pravidel, by došlo k rozpadu společnosti – vládu by nastoupila anarchie, svět by přestal normálně fungovat a změnil by se v džungli, tedy jedno velké bojiště, kde by byla prioritou snaha o vydobytí si práva nejsilnějšího a nejschopnějšího, bez ohledu na následky a všechny ostatní členy společnosti. Svět a lidská společnost, ve které by nebyl jasně stanoven řád a normy, by tak neodvratně směřoval ke svému zániku. Proto tedy platí i u výchovy dětí: pokud je chování dítěte v souladu se stanovenou společenskou normou, funguje vše normálně a vše je v pořádku. Každým dítětem jsou však během jeho vývoje normy porušovány, proto je na rodiči aby včas a adekvátně reagoval na toto porušení normy. Samozřejmě záleží na tom, kdy dítě normu porušilo, o jakou se jednalo situaci, jak často k porušení normy dochází a jaké jsou důsledky tohoto porušení. V případě porušení normy, se může jednat o ojedinělý jev, který má minimální protispolečenský dopad, který na dítěti nezanechá žádné následky. Na straně druhé se však může jednat o porušování norem, ke kterému dochází opakovaně a které má znaky závažného protispolečenského jednání, jež na dítěti může zanechat trvalé následky. Do určitého stádia je rodič tyto poruchy v chování dítěte schopen zvládnout sám a bez cizí pomoci. V případech, které mají závažnější ráz, potřebuje rodič pomoc zvenčí. Tak, jak byly společností nastaveny normy chování, tak je nastaven i systém, který odhaluje poruchy norem chování a stanoví prostředky, které tyto poruchy eliminují, napravují a stanovují prevenci, před jejich porušováním. Mezi nejzávažnější porušování norem společenského chování, které může vyústit z předchozího opakovaného porušování společenské normy, je páčání trestné činnosti.

Naše diplomová práce se věnuje poruchovému chování dětí a je v ní uvedeno diagnostikování poruch chování, přes faktory, které nejvíce souvisí s poruchovým chováním dětí, až po klasifikaci samotného poruchového chování a vymezení delikvence a trestné činnosti. Poté se v práci zaměřujeme na intervenci, opatření a prevenci, která souvisí s poruchami chování, delikvencí a trestnou činností dětí.

1) TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTI Z HLEDISKA POŠKOZENÍ V OBLASTI TĚLESNÉ, DUŠEVNÍ A SOCIÁLNÍ, JAKO RIZIKOVÁ SKUPINA

Dětství je často označováno za nejkrásnější období v lidském životě, ale zároveň patří k nejnebezpečnějšímu období v životě člověka. V dětství se totiž nejvíce rozhoduje o dalším směru vývoje lidského života. Pro přesné časové vymezení pojmů dítě a dětský věk, budeme vycházet z psychologického, pedagogického a trestně právního hlediska, jak jsou zde tyto pojmy chápány. Z hlediska psychologického je dítě, lidským jedincem od jeho narození do věku 15-ti let, ve věkové periodizaci se hovoří o dítěti jako o „lidském jedinci od narození do staršího školního věku, tj. novorozence (do 1 roku), mladší předškolní věk (1-3 roky), starší předškolní věk (3-6 let), mladší školní věk (6-11 let), střední školní věk (11-15 let) a starší školní věk (15-18 let).“ (Hartl, 2000, str. 406).

Pedagogika dítě vnímá jako, „jedince v životní fázi od narození do období adolescence“ (Průcha, 2001, str. 46,47), a pedagogika se dítětem zabývá, jako subjektem edukace.

Co se týče právní stránky, je dítě označováno jako nezletilec a je tím rozuměn lidský jedinec, který nedovrší 15-ti let věku.

Lidský jedinec přichází na svět velmi skromně vybaven, a to prakticky jen zakódovanými genetickými informacemi a základními reflexy. Proto můžeme říci, že až následným procesem socializace a edukace se z jedince postupem času utváří člověk. Stát se člověkem a platným členem společnosti se musí nejdříve každý jedinec naučit a toto učení se děje z velké části právě v ranném věku člověka, tedy v dětství. V dětství musí proto dojít k vyváženému skloubení tělesného, edukačního, socializačního a psychologického vývoje. Ve vývoji člověka je po narození hlavním činitelem rodina, prostředí rodiny je zároveň prvním prostředím, do kterého jedinec vstupuje a se kterým je ve styku. K tomuto prvnímu a hlavnímu činiteli v prvotní fázi vývoje člověka se následně přiřazují další činitelé, mezi které mohou patřit např. škola, vrstevnická skupina, sociální prostředí, atd.. Základní a dominantní postavení rodiny a rodičů ve vývoji lidského jedince však nelze žádným jiným činitelem nahradit ani zastoupit. Společnost si je vědoma důležitosti rodiny pro zdravý vývoj dítěte, proto byl společností vytvořen systém pečující o vývoj dítěte, který se zabývá právní ochranou rodiny a dítěte a dále byl stanoven školský systém, jakožto významný edukační činitel. Společností byl za dobu jejího vzniku a vývoje

stanoven systém norem a pravidel, kterým se celá společnost řídí a zároveň je společností po každém členu požadováno, aby tento systém respektoval a dodržoval. Hlavním cílem společnosti ve vztahu k zdravému vývoji dítěte je, aby se dítě naučilo pravidlům a normám, které byly společností vytvořeny, dále aby se chovalo a jednalo podle těchto pravidel a aby pravidla respektovalo a neporušovalo. Dalším zájmem společnosti je, aby dítě tyto normy a pravidla předávalo dalším jedincům (především ve své dospělosti, ve vzájemném vztahu rodič – dítě). Společností byl také vytvořen propracovaný systém, ve kterém jsou zahrnuty jak odměny, tak i tresty a nápravná opatření. Společností je tak různými formami odměňován a podporován zdravý vývoj jedince a na druhou stranu jsou postihovány a trestány prohřešky proti zdravému vývoji. Můžeme proto konstatovat, že si společnost tak sama hlídá, aby v co možná nejmenším počtu případů docházelo k nezdravému vývoji a chování jedince. Společnost je připravena i na alternativu, že jedinec může porušovat normy a pravidla společnosti, a proto byl společností vytvořen systém sankcí a trestů, který má podobu různých resocializačních a reedukačních opatření nebo i jiných zásahů do nefunkčních rodin, a to jak proti dětem, tak i proti rodičům v takových rodinách. Z toho plyne, že dítě je již od svého narození pod určitou formou sociální kontroly. Je však nutné si uvědomit i ten fakt, že není možné dosáhnout stavu, aby všichni členové společnosti dodržovali normy a pravidla stanovená společností.

Pokud dochází u jedince – dítěte - k vývoji žádoucím směrem a způsobem a pokud k vývoji dochází ve funkční rodině, je takový vývoj společností akceptován a zároveň i odměňován. Jak je výše uvedeno, není možné nikdy dosáhnout stavu, že se budou všechny děti bez rozdílu vyvíjet podle norem a pravidel stanovených společností, že jimi budou normy a pravidla akceptovány a budou se podle nich řídit. Existuje skupina dětí, v jejichž vývoji došlo k nasměrování špatným směrem nebo směřují k nesprávnému vývoji. Tyto skupiny dětí nazýváme ohroženými a poškozenými dětmi. Problematika, která se týká skupiny ohrožených a poškozených dětí, je velmi široká a složitá, a proto také zasahuje do mnoha druhů činností a vědních oborů. Ve vývoji dítěte se totiž jedná o proces, který je socializační, edukační, psychologický a tělesný. Mezi ohrožené děti řadíme ty děti, jejichž prostředí či životní podmínky jsou natolik odchýleny od normy, že bezprostředně ohrožují zdravý vývoj dítěte a jeho správné začlenění do společnosti. Na nápravu takového stavu je zapotřebí speciálních sociálních zásahů. Mezi poškozené děti patří ty děti, u kterých z vnitřních nebo vnějších příčin došlo k takovému omezení životních funkcí, že je u nich

normální socializace ztížena nebo dokonce znemožněna. „Děti ohrožené a poškozené jsou ty děti, které potřebují zvláštní pozornost a pomoc společnosti právě pro své ohrožení a poškození bez ohledu na jejich charakter či příčiny.“ (Nikl, 2000, str.5).

Co se týče povahy poškození či ohrožení, jedná se o hlediska oblasti tělesné, duševní a sociální, kdy se může jednat jen o poškození jedné oblasti nebo se může jednat o ohrožení a poškození komplexní a to tak, že jedna nebo druhá oblast může převažovat nad ostatními.

Co se týče příčin poškození a ohrožení, je nutno rozeznávat, zda jde o příčiny vnitřní (spočívají v dítěti), vnější (spočívají v prostředí) nebo smíšené. Mezi vnitřní příčiny, které spočívají v dítěti, řadíme zděděný, vrozený, získaný handicap anebo znevýhodnění - jedná se o tělesné, duševní a smyslové poškození dětí, a také o děti chronicky nemocné. Bohužel se do této skupiny řadí i znevýhodnění dětí etnickým a sociálním původem. I přesto, že je toto zařazení ve své podstatě nesprávné, jedná se u těchto dětí o velkou řadu problémů a defektů v jejich vývoji, které jsou způsobeny jejich příslušností k této specifické části populace a postavením této části populace ve společnosti. Dalším specifikem je jejich způsob sociální adaptace a styl života (v našich podmínkách se jedná především o romské děti). Vnější příčiny (spočívající v prostředí) je možné dělit na nedostatky ve společenských funkcích a nedostatky ve funkcích celé společnosti. Mezi nedostatky ve funkcích a fungování celé společnosti řadíme především hmotný nedostatek, např. bída a nízká životní úroveň, dále civilizační faktory, např. ekologické problémy, ale lze zde zařadit i média. K hlavním nedostatkům ve funkcích společenských skupin patří selhání rodiny. V tomto případě je zcela jedno, z jakého důvodu je rodina dysfunkční či afunkční. Do skupiny těchto nedostatků řadíme i nedostatky mimo rodinné společenství a skupiny, kdy u dětí to je především škola a obdobná zařízení. U příčin smíšených se jedná o spojení jak vnitřních tak i vnějších příčin, protože zvláště u dětí jsou tyto příčiny velmi úzce propojeny. Tak dochází k napětí a konfliktům ve vztahu dítěte a společnosti. Toto napětí se projevuje zejména v poruchách adaptace a v celém socializačním procesu dítěte. K nejzávažnějším poškozením a ohrožením dětí v této oblasti řadíme poruchy chování, které vznikají již v útlém věku dítěte a čím je dítě starší, tím se poruchy chování stávají závažnějšími a jsou stále obtížněji řešitelné. S rostoucím věkem dítěte také roste frekvence poruch a zpravidla vše vyústí až v nejzávažnější antisociální

činy (lze říci, že poruchy tedy rostou a sílí s věkem dítětem). Mezi tyto poruchy lze zařadit sebevražedné jednání a sebevraždy a dále kriminogenní chování.

V drtivé většině případů je dítě ohroženo v několika oblastech, tedy komplexně, a proto je také nutné k řešení problémů ohrožených a poškozených dětí přistupovat komplexně. Společným faktorem je pro ně i to, že jsou nutná komplexní řešení, kdy existuje velká řada institucí, které zajišťují pomoc a podporu dítěti. Jedná o instituce patřící do oblasti školství, zdravotnictví či jiných odvětví. U těchto dětí je také nutné vypracovat komplexní anamnézu, protože je nezbytné přesně stanovit, v jakém případě dítě vyžaduje pomoc, podporu a nebo zásah společnosti. Jelikož dítě není v tomto problému samo, musí být směřována pomoc, podpora a zásah společnosti i na rodinu, ve které dítě vyrůstá. Hlavním cílem veškeré intervence a pomoci směřující k dítěti, je především odstranění, popřípadě výrazné omezení ohrožení a poškození dítěte, dále je notno zajistit pokud možno v co nejvyšší míře zdravý vývoj dítěte.

1.1 TEORETICKÁ VÝCHODISKA VZNIKU PORUCH CHOVÁNÍ

Tak jak jsou obtížně definovatelné pojmy chování a porucha včetně různorodosti definic těchto pojmů (záleží jaký vědní obor na tyto pojmy nahlíží), tak i u samotného pojmu porucha chování neexistuje naprosté ujednocení, jednotnost a jednotná definice tohoto pojmu. Pedagogickým hlediskem jsou jako poruchy chování uváděny „Projevy chování u dětí a mládeže, které nerespektují ustálené společenské normy, vyskytují se hlavně u sociálně narušené mládeže, ale také u jedinců s jiným typem postižení, k jejich vzniku přispívá vliv nevhodného nebo nedostatečného výchovného působení a vlivy sociální nebo určité dispozice osobnosti na podkladě centrálního nervového systému, poruchy chování můžeme hodnotit podle jejich společenské závažnosti a důsledku pro život jedince“. (Průcha, 2001, str. 170)

Z pohledu psychologického a dále dle Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize, jsou poruchy chování „skupinami poruch, které se projevují opakujícím se a trvalým obrazem disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které bývá spojeno s nepříznivým rodinným prostředím a sociálním okolím.“ (Hartl, 2000, str. 426).

Speciální pedagogika k poruchám chování uvádí, že se jedná o „poruchy chování formou a projevem defektivitu, které se vyskytují především u sociálně narušené mládeže, ale i u dalších kategorií defektní mládeže.“ (Sovák, 1978, str.292).

Poruchami chování jsou však vždy porušovány nějaké normy. Je nutné však uvést, že platí fakt, že to, co je u nás a pro nás uváděno normou, nemusí však být normou i jinde. To tedy znamená, že normy se mění společnost od společnosti, mají různou podobu v různém společenství a také se mění v čase, a to jak v individuální životní dráze jedince, tak mezi generacemi nebo historicky.

Co vůbec může být prvotní příčinou vzniku poruchy chování u lidského jedince? Co je důvodem, že dojde u jedince k rozvinutí poruchy chování? Co je hlavní spouštěč k poruchovému chování u jedince? Kde se poruchové chování v jedinci bere? To jsou jedny z hlavních otázek tohoto tématu, ale doposud na ně nebyla nalezena jednoznačná odpověď. Existuje však několik teorií podle, kterých dochází ke vzniku poruch chování:

- ♦ teorie sociální předurčenosti jedince – Alfredem Adlerem je kladen důraz na sociální determinaci psychiky a za velmi podstatné považuje sebehodnocení jedince (především záporné sebehodnocení jedince např. pocity méněcennosti) a dále sociální roli dítěte nejen v rodině, ale také v prostředí a zejména v ranném dětství
- ♦ pudové tendence, které jsou základem pro vznik poruchového chování - Sigmundem Freudem je za základ poruchového chování považován výraz pudových tendencí a nerovnováhy či jisté disharmonie s ostatními subsystemy v osobnosti jedince
- ♦ teorie biologické – asociální a antisociální jednání souvisí s dědičnými předpoklady, které jsou patrné i v somatických znacích, představitelem této teorie byl např. Cesare Lombroso
- ♦ teorie akceptace a odmítání – Ronaldem P. Rohnerem je v jeho teorii akceptace a odmítání, uváděno, že děti, které jsou citově neuspokojené, jsou méně vyrovnané, málo empatické a je u nich patrný větší sklon k agresivnímu a nepřátelskému chování, to znamená, že mají sklon k jednání, které je sociálně nepřijatelné a poruchové
- ♦ deprivanční teorie vzniku poruch chování – Johny Bowlby uvádí, ve své deprivanční teorii, že vývoj osobnosti a následný vznik poruchy chování je ovlivňován situací z raného dětství jedince.

U českých osobností např. Josefa Langmeiera a Zdeňka Matějčka, kteří navazují na deprivační teorii, je však kladen důraz na neuspokojování základních psychických potřeb u jedince, zejména však potřeb citových. (Slomek, 2006, str. 9,10)

Každá z uvedených teorií má své zastánce i odpůrce, ale v současné době není možné se přiklonit jen k jedné z těchto teorií, že je právě ona tou správnou a přesně vystihuje prvotní příčinu která vede ke vzniku poruchy chování u dětí. Podle našeho názoru souvisí s prvotní příčinou, která vedla ke vzniku poruchy chování u dítěte, minimálně kombinace dvou uváděných teorií.

Charakteristické znaky poruch chování

Dá se říci, že poruchy chování se u každého dítěte projevují různým způsobem, a to zejména v tom, že každé dítě je jedinečnou a individuální osobností, a proto se projevuje jinak. U každého dítěte, u kterého existuje podezření na poruchu chování, je nutné přistupovat individuálně. Základním pilířem správné definice poruchy chování u jedince je určení správné anamnézy.

V průběhu posuzování dítěte, zda se u něho jedná o poruchu chování, je nezbytné brát v úvahu především tyto faktory:

- ◆ stupeň vývoje jedince tzn. vývin dítěte, mentální a fyzický věk
- ◆ frekvence, kdy k výskytu poruchy chování dochází (jako platný a všeobecně uznávaný je uváděn časový úsek alespoň po dobu 6-ti měsíců nebo déle, kdy se vyskytuje toto chování u jedince, aby mohlo být konstatováno, že se jedná o poruchu chování)
- ◆ intenzita poruchy chování (Pešatová, 2006, str. 27).

K nejčastějším charakteristickým znakům poruch chování patří neochota či neschopnost jedince respektovat normy chování, a to zejména s ohledem na rozumové schopnosti a věk dítěte. Porušení normy chování, je chápáno u jedince, jako chování, které nerespektuje sociální normy, které byly stanoveny společností. Potvrzení poruchy chování z tohoto charakteristického znaku je složité s ohledem na rozdílnost sociálních norem, které jsou stanoveny v majoritní společnosti a v minoritní skupině, v našich podmínkách se může například jednat o rómskou komunitu nebo vietnamskou menšinu. V případě, že jedinec není schopen pochopit význam norem a hodnot společnosti, se o poruchu chování

nejedná, ale může se jednat například o jedince s mentálním postižením. O poruchu chování se také nemusí jednat v případě, že jedinec zná normy a hodnoty společnosti, tyto chápe, přesto je však vědomě neakceptuje, nedokáže nebo nemůže se nimi řídit, a to s ohledem na své náboženské vyznání, etnické a národnostní zvyky atd..

Dalším nejčastěji se objevujícím a charakteristickým znakem jsou problémy v sociálních vztazích, kdy jedinec není schopen navazovat či udržovat akceptovatelné sociální vztahy. Sociální vztahy takového jedince k ostatním členům společnosti se zpravidla projevují citovou nevyzrálostí, empatií, egoismem a zpravidla se takový jedinec soustřeďuje sám na sebe, preferuje sám sebe před ostatními a v první řadě upřednostňuje uspokojení svých potřeb. Velmi důležitým znakem je i ta skutečnost, že jedinec s poruchou chování nemá za následky svého chování pocit viny. K dalším projevům těchto jedinců v sociálních vztazích a navenek, je nedůvěra k ostatním, neschopnost upřednostňovat zájmy skupiny před zájmy svými, velmi silný a v mnoha případech až paranoidní pocit ohrožení své osoby ze strany ostatních, menší tolerance k zátěži, atd.. Důsledkem chování takových jedinců, je to, že jsou ostatními odmítáni, mezi nimi a ostatními často dochází ke konfliktům, a proto se pohybují se na okraji skupin.

Třetím z nejčastěji se objevujících znaků je agresivita. Agresivita patří k typickým reakcím jedinců, kteří mají poruchu chování, protože je to druh reakce, která se úzce pojí s porušováním práv ostatních jedinců společnosti. Na straně jedné přináší agresivní chování jedinci s poruchou chování určitý druh uspokojení, na straně druhé je to projev lhostejnosti k obětem jeho agresivního chování a k dopadům tohoto jednání na oběť, ať se již jedná o důsledky zdravotní nebo citové. (Vágnerová, 2008, str. 783-787)

Samozřejmě, že existuje ještě řada dalších pomocných znaků, na základě kterých je možné poruchu chování charakterizovat. Můžeme zde zařadit např. neadekvátní jednání a emotivní reakce jedince v normální a běžné situaci, neschopnost učit se (v případě, že není možné tuto neschopnost vysvětlit smyslovými, intelektovými či zdravotními problémy), výrazný a celkový pocit deprese či neštěstí u jedince, snaha jedince vyvolat somatické symptomy např. strach nebo bolest ve spojení s vzniklým problémem.

Podle této charakteristiky a charakteristických znaků, je možné definovat poruchy chování jako postižení, při kterém se chování a emotivní reakce jedince – dítěte, odlišuje od odpovídajících kulturních, etnických a věkových norem a má negativní vliv na školní výkon dítěte včetně jeho sociálních, akademických, osobnostních a před profesních

dovedností. Zároveň je toto postižení něco víc než přechodnou víceméně předvídatelnou reakcí na stresující události prostředí, a vyskytuje se nejméně ve dvou odlišných prostředích a dále se jedná o postižení, které trvá i přes aplikovanou individuální intervenci, která probíhá v rámci určitého vzdělávacího programu. Poruchy chování mohou existovat společně i s jiným druhem postižení. (Vojtová, 2004, str. 60,61)

Musíme si však uvědomit i tu skutečnost, že poruchy chování zpravidla koexistují s dalším postižením a že v důsledku své komplexnosti postižení jsou multidisciplinární, a proto se jimi zabývá více oblastí, kterými jsou mimo jiné sociologie, psychologie, pedagogika, speciální pedagogika, ale také vědy lékařské a kriminologie.

Diagnostika poruch chování

Diagnostický proces týkající se poruch chování se zaměřuje nejen na určení, zda se jedná nebo nejedná u jedince o poruchu chování, ale je také zaměřen na zjištění poruchy chování a zjištění stádia, v jakém se defektivita nachází, to znamená, „zda nebezpečí z poruchy hrozí, jedná se o poruchu začínající, či již poruchu vyvinutou, dále o příčinu defektivity tj. co vedlo ke vzniku poruchy a také je účelem diagnostiky určit možnosti nápravy a léčby poruchy“. (Sovák, 1978, str. 77)

Diagnostika poruch chování je zaměřena nejen na samotného jedince, ale také na prostředí, ve kterém se jedinec pohybuje, na jeho sociální vztahy a rodinné prostředí. Během diagnostiky poruch chování jsou nutná vyšetření jak psychologická, tak i pedagogická, speciálně pedagogická, sociální, etopedická a odborně lékařská. V rámci diagnostiky poruch chování se užívá mnoho metod, a to např. rozhovor s jedincem, anamnestické šetření, různé formy testů nebo dotazníků, speciální metody např. sociometrické testy, kresby a zjišťování školní úrovně jedince.

Jedním z hlavních problémů v diagnostikování poruch chování je rozlišení, zda jde u jedince již o poruchu chování nebo jde jen o problém v chování. (Příloha č. 1 – Rozdíl mezi problémovým chováním a poruchovým chováním)

Základní znaky v poruchách chování se třídí do čtyř hlavních oblastí a projevů :

1. agrese směřující vůči lidem a k zvířatům – zastrasování nebo vyhrožování druhým, provokování rvaček a častá šikana, jako zbraně bývají užity předměty, které mohou způsobit těžké zranění druhých, projevy fyzické hrubosti a agrese

směřující vůči lidem a zvířatům, při páchání krádeží dochází ke střetům s obětí, vynucení nebo nucení oběti k sexuální aktivitě a vydírání,

2. poškozování majetku a vlastnictví – závažné poškozování a ničení majetku druhých jedinců, úmyslné zakládání ohně s úmyslem vážného poškození majetku,
3. krádeže a nepoctivost – násilné vniknutí po překonání překážky do budov, domů, a vozidel, opakované lhaní za účelem získání výhody či prospěchu, vyhýbání se povinnosti nebo závazku, padělání cenin, peněz či listin,
4. vážné, násilné a opakované porušování pravidel před dovršením 13ti let věku – přes zákazy rodičů opakované opouštění domova, a to i v noci, toulání se, opakované záškoláctví, útěky z domova, opakované a intenzivní výbuchy zlosti, provokativní a vzdorovité chování, silná a trvalá neposlušnost. (Pešatová, 2006, str. 28-29)

V diagnostických kritériích musí být obsaženy stabilní a opakující se vzorce chování, kterými jsou porušována sociální pravidla, normy a práva druhých jedinců. Každé z výše uvedených kritérií chování už samo o sobě, v případě, že je výrazné, dostačuje k potvrzení diagnózy, že se u jedince jedná o poruchu chování. Základními znaky, podle kterých lze diagnostikovat poruchu chování je dlouhodobost a stabilita takového jednání. V případě, že se jedná jen o ojedinělý skutek nebo čin, nejde o poruchu chování a k diagnostice poruchy chování není dostačující.

O použité literatuře

V naší diplomové práci jsme využili literaturu českých autorů, kdy problematikou, která je obsahem naší diplomové práce, se zabývá velká řada českých autorů, proto jsme zvolili jen některé z nich, a to především z důvodu, že všechny knihy a autory, ani není možné obsáhnout. Autoři zabývající se předmětnou problematikou se ve svých knihách zabývají více méně stejnými tématy, kdy ve velkém množství názorů se ve své podstatě shodují, ale na druhou stranu i vyjadřují své názory a postoje k dané problematice. Po prostudování literárních zdrojů, jsme se proto rozhodli pro několik autorů, aby nedošlo k situaci, že naše diplomová práce budou jen pouhou parafrází a tlumočením názoru jednoho autora, ale souborem názorů několika autorů a dále také vyjádřením našeho vlastního

názoru k dané problematice. Z použité literatury se blíže zaměříme na knihu autorky Marie Vágnerové „*Psychopatologie pro pomáhající profese*“, kdy je však nezbytné říci, že v žádném případě nebyla jedinou knihou, kterou jsme v práci využili, ale na stranu druhou patřila ke knihám, která svým rozsahem a zpracováním zahrnuje ve své podstatě celou problematiku, kterou jsme se v práci zabývali.

K samotné knize autorky Vágnerové, uvádíme následující zkrácený přehled obsažené problematiky.

Autorka sama ke své knize uvádí, že je určena všem, kdo pracuje s lidmi a má zájem lépe porozumět a pomoci dětem i dospělým a lépe porozumět příčinám, projevům a sociálním dopadům jejich obtíží, které jsou spojeny s poruchami chování.

V úvodu knihy nás autorka seznamuje se základními pojmy, které souvisí s psychopatií, pojetím normy jako takové a dále s příčinami, které se podílejí na vzniku odchylek v oblasti psychiky. Poté se také zabývá jejich diagnostikou a následnou terapií. V druhé části knihy se autorka věnuje složitému vztahu mezi tělesným onemocněním a psychikou takového člověka a dále je zde věnována pozornost psychologii handicapu. V třetí části knihy, nám autorka poskytuje přehled hlavních typů duševních onemocnění a zároveň i všech hlavních poruch chování jedince. V závěru publikace nám autorka podává svůj vlastní originální přehled zjištěných poznatků o dopadech negativních sociálních jevů na psychiku člověka. Zde se zabývá problematikou disfunkce rodiny, sociokulturním handicapem, nezaměstnaností, bezdomovectvím a dále psychologickými aspekty kriminality a v poslední řadě i pobytem ve vězení. K samotné publikaci uvádíme, že dle našeho názoru je výklad autorky v publikaci jasný a přehledný, doplňuje jej velkou řadou příkladů jak ze současné praxe, tak i z historie a krásné literatury. Tato publikace byla pro naši práci velkým přínosem a jak již bylo dříve uvedeno, stala se jednou z hlavních publikací, kterou jsme v práci využili, ale zároveň nebyla jedinou.

O zahraniční a cizojazyčné literatuře

V naší práci jsme využili pouze České autory, a to především z důvodu, že touto problematikou se v našich poměrech zabývá velká řada autorů a dle našeho mínění, je tato literatura na velmi vysoké úrovni jak po stránce profesní, tak i po stránce autorské a proto by bylo velkou škodou nevyužít těchto zdrojů.

Proto jsme se rozhodli čerpat pouze z literatury České, kdy však můžeme z cizojazyčné literatury zmínit například práce autorů Rity L. Atkinson „*Psychologie*“ a dále knihu „*Anatomie lidské destruktivity*“ od Ericha Fromma. Obě knihy se taktéž vztahují k tématu, kterým se zabývá naše diplomová práce. V rámci studia literatury k tématu, jsme se jimi taktéž zabývali, kdy například výše uvedená kniha *Psychologie*, je světoznámou učebnicí psychologie, zabývající se psychologii v celém rozsahu a z této publikace ve svých pracích čerpali i Čeští autoři. V druhé knize se pak seznamujeme s vlastním pojetím autora, jak je jím vnímána desktruktivita a různé formy agrese jedince, kdy následně poukazuje na podmínky za jakých dochází ke vzniku těchto poruch chování.

1.2 Faktory které se podílejí na vzniku poruchy chování

Na každého lidského jedince neustále působí pestrá škála vlivů, které mají různou intenzitu a zvláště u dětí je jejich působení markantní, a to zejména ve vztahu k jejich tělesné, rozumové a sociální vyspělosti. Organismus dítěte daleko rychleji než organismus dospělého člověka těmto vlivům podléhá, rychleji je těmito vlivy ovlivňován a pod jejich působením se mění. Tyto vlivy však vždy nepůsobí jenom jednotlivě, ale ve většině případů se jedná o souhru těchto jevů. Na dítě působí nejen kladné vlivy a není možné dítě uchránit před působením všech negativních vlivů. Na vzniku a rozvoji poruchy chování u dítěte má vždy vliv několik činitelů, kteří na sebe navzájem působí, není tak možné říci, že by vždy jen jedna příčina stála za vznikem poruchy chování dítěte. Proto tedy platí, že etiologie poruch chování není specifickou, ale multifaktoriální. Důležitost stanovení vlivů, které stály za vznikem a rozvojem poruchy chování u dítěte se ukazuje především v následné diagnostice poruchy chování, léčbě poruchy a také následné prevenci. Při poruchovém chování dítěte tedy hraje významnou roli diagnostická a anamnestická činnost. Poruchu chování u dítěte není možné konstatovat jen na podkladě jednoho zjištění např. posudku psychiatra, ale je nezbytné se zabývat u dítěte, u kterého máme podezření na poruchu chování, nejen jím samotným (z pohledu psychologického, pedagogického a lékařského,..), ale i tím, kde žije (prostředí), s kým žije (rodina) a dalšími aspekty (školní prostředí, vrstevníci, závislosti,...).

Obecně lze vlivy, které působí na dítě a které souvisejí se vznikem a rozvojem poruchy chování, dělit do dvou základních skupin, a to na vnitřní a vnější vlivy.

♦ **Vnitřní vlivy působící na dítě v souvislosti se vznikem a rozvojem poruch chování**

Do skupiny vnitřních vlivů patří zejména genetické dispozice. Některé z dětí mají kvůli své genetické výbavě k poruchám chování blíže než děti jiné. Dispozice k poruchovému chování z pohledu genetiky je u dítěte převážně spojena s temperamentem dítěte. K dalším rizikovým faktorům řadíme impulzivitu, emotivnost, sníženou citlivost, ... U dětí s genetickými předpoklady k poruchám chování se různé potíže objevují už v jejich raném dětství, mezi typické doprovodné jevy patří hyperaktivita. Dítě neuznává sociální normy, chová a jedná podle svých pravidel a norem, které jsou však zaměřeny k uspokojení jen vlastních potřeb. Samotná genetická dispozice, ale k vzniku poruch chování nestačí, aby došlo k projevům poruchy, je nutné i současné působení dalších vlivů.

Mezi další vnitřní vlivy patří biologické faktory. U biologických faktorů, které působí na vznik poruchového chování, jde o porušení struktury či funkce centrálního nervového systému. Takovéto porušení může mít různý původ, může se např. jednat o důsledky úrazu hlavy, zánětlivá onemocnění mozku, komplikovaný porod apod. Taková poškození mozku se projevují např. snížením schopnosti sebeovládání, impulzivním jednáním, emoční labilitou. Mezi typické projevy, které se pojí s uvedeným poškozením, je agresivita. U jedinců s takovým postižením se spíše jedná o narušení sebeovládání (snadněji u nich dochází k vyprovokování nepřiměřené reakce), než o neschopnost rozpoznat, zda je nebo není jejich chování vhodné. To znamená, zda je jejich jednání ve shodě se sociálními normami nebo není. (Vágnerová, 2008, str. 781)

K hlavním specifickým poruchám, které vznikají na základě biologických faktorů, řadíme poruchy pozornosti - ADD, kombinace poruch pozornosti s hyperaktivitou a impulzivitou - ADHD a agresivní opoziční chování - ODD.

Dalším vnitřním vlivem je inteligence, ale my se spíše ztotožňujeme s Vágnerovou, kterou je uváděno, že inteligence nepatří mezi osobnostní faktory, které by podstatným způsobem ovlivňovaly možnost vzniku poruchového chování u jedince - dítěte.

♦ **Vnější vlivy působící na dítě v souvislosti se vznikem a rozvojem poruch chování**

Při narození je dítě více méně vybaveno jen vrozenými vzorci chování, o to více je dítě ale schopno se adaptovat. Dítě má schopnost se učit všude, kde se pohybuje a také se učí od všech, se kterými se dostane do interakce. V dětském věku jedince dochází k největšímu rozvoji socializačního a edukačního procesu. Právě dětství patří k nejdůležitějším úsekům v lidském životě, ve kterém dochází k formování osobnosti. S ohledem k rozumovým, psychickým, fyzickým stavům a schopnostem, které odpovídají věku dítěte, je v tomto období dítě nejzranitelnější ve smyslu působení vnějších rizikových faktorů. Během vývoje dítěte také dochází ke změnám významu a působení různých vnějších faktorů a vlivů na dítě, např. s vyšším věkem dítěte, dochází k jeho většímu osamostatňování se a dochází tak ke snižování vlivu rodiny na jeho chování. Při nástupu dítěte do školy, dítě poznává nové prostředí, nové autority v osobách učitelů, ty samé aspekty platí také u vlivu vrstevnické skupiny na dítě. Na chování dítěte působí celá řada vnějších rizikových faktorů, k hlavním a nejvíce ovlivňujícím vnějším faktorům patří: rodina, škola, sociální prostředí a vrstevnické skupiny. I u těchto faktorů platí, že se vzájemně ovlivňují, vzájemně na sebe působí a může mezi nimi vzájemně docházet k přenosu negativních jevů, které mohou mít jako svůj důsledek vznik poruchového chování. Je třeba přiznat, že právě tyto vnější vlivy, které působí na dítě, skýtají nejučinnější možnosti boje proti poruchovému chování a také negativním faktorům, které ho spouštějí, ať to je primární prevence poruchového chování nebo až ústavní léčba poruchového chování, i přesto je to boj velmi obtížný a složitý.

♦ **Rodina jako rizikový faktor**

Rodina je prvním a základním sociálním prostředím, s kterým se dítě po svém narození setká, ve kterém se pohybuje a také vyvíjí. Právě v rodině dochází k prvním interakcím s ostatními lidmi a dítě si v rodině osvojuje první sociální normy. V rodině také začíná proces socializace a edukace a dítě si v ní osvojuje první vzorce chování. V případě, že se dítě vyvíjí ve fungující rodině, kterou jsou dodržovány správné sociální normy, je daleko menší pravděpodobnost, že u něj dojde k projevům poruchy chování. Všechny výzkumy i praktické zkušenosti potvrdily, že funkční rodina plní ve vývoji a výchově dítěte nejvýznamnější úlohu. Rodina jakožto prvotní socializační stupeň má největší vliv na bezprostřední utváření osobnosti dítěte, jeho vztahy k ostatním lidem a ke

společnosti jako celku. V první řadě předurčuje prosociální nebo naopak antisociální postoje, chování a činy dětí. (Mühlpachr, 2008, str. 147-159)

V případě, že je rodina, ve které dítě vyrůstá afunkční nebo dokonce dysfunkční, a to z jakéhokoliv důvodu, existuje velká pravděpodobnost, že dojde k narušení optimálního, sociálně tolerovaného vývoje dítěte a že u něho bude docházet k vzniku problémů a poruch chování. Pro vznik poruchy chování dítěte ve vztahu k jeho rodině může být rizikem cokoliv. Může jít o anomální osobnosti rodičů, kteří nejsou schopni plnit rodičovské povinnosti, a také o sociálně patologické jevy projevující se v rodině v jakékoliv podobě např. drogová závislost, alkoholismus, v rodině dochází k násilí, násilí je tolerováno, rodina neplní některou ze základních funkcí např. funkci citovou a emoční a u dítěte tak dochází k citové deprivaci, v rodině je užíván k výchově špatný výchovný styl anebo se jedná o rodinu, ve které jsou zastávány nízké životní cíle a morální hodnoty (Pešatová, 2007, str. 122-128).

K tomuto je třeba uvést, že v současné době se rodina nachází pod velkým tlakem vnějších vlivů, kterými mohou být např. ekonomické vlivy, u mladých lidí dochází k změnám hodnotového systému, rodiči se stávají jedinci vyššího věku, rodičovství se stává více plánovaným, člověk mnohem více funkcí, které má zastávat rodina, přenechal různým sociálním institucím (je jedno zda to bylo z pohodlnosti nebo jeho neschopnosti), a tak se začínají ozývat hlasy, které hovoří o krizi rodiny, o přežití rodinného systému a apelují na návrat k tradičnímu pojetí rodiny.

♦ Škola jako rizikový faktor

Škola patří hned za rodinou k druhému nejvýznamnějšímu činiteli, který působí v období dětství a dospívání na lidského jedince. Škola patří k velmi výrazným socializačním institucím, a plní velkou řadu funkcí, počínaje základními funkcemi, což jsou funkce vzdělávací a výchovné až po funkce poradenské a profesionalizační. Ve škole dítě prožívá velmi významnou část svého života, což je dětství a dospívání. V České republice je stanovena povinná devítiletá školní docházka a pokud k ní přičteme i mateřskou školu a další školní instituce, které navazují na základní školu, které většina dětí navštěvuje, dostaneme až na dobu okolo 12 let, kterou ve škole dítě stráví. V případě, že jedinec poté pokračuje v nadstavbovém nebo vysokoškolském studiu celková doba dítěte, kterou stráví ve školních zařízeních se může prodloužit až na 15 let. Na dítě má školní prostředí vliv hned v několika sférách a lze říci, že se tak stává rivalem rodiny

např. dítě do doby než nastoupilo do školy znalo jen autoritu ze strany rodičů, zde však nastupuje autorita nová, kterou se stává učitel (především u dětí v předškolním a raném školním věku sehrává osobnost učitele velmi významnou roli), do hry také vstupují kamarádi a spolužáci, vznikají první vztahy mimo rodinné prostředí, vrstevnické vztahy a další subkultury. Školou je u dítěte zaváděn nový životní styl a rytmus, staví jej do nové sociální role (dítě přichází o výlučné postavení, které se mu dostávalo v rodině, ve škole se dítě stává jen „jedním z mnoha dětí“ a musí se přizpůsobit škole a ne škola jemu). Ve škole dochází u dítěte k rozvoji jeho osobnosti, prostředí školy by mělo na dítě mít kladný vliv ve smyslu vývoje jeho osobnosti (snaha o seberealizaci, prosazení se, rozvoj soustředěnosti, péle a odpovědnosti), v některých případech však dochází k opačnému efektu a prostředí školy působí na dítě negativně. Škola dítěti dokáže pomoci, aby se stalo více odolným vůči zátěži a také aby bylo připraveno umět se vyrovnávat s těžkostmi každodenního běžného života, na stranu druhou může mít školní neúspěch pro dítě závažné následky (pasivita, nechť k učení, negativismus, problémy s rodiči). Škola je zároveň také prvním místem (v případě, když to není rodina), kde se dítě setká se sociálně patologickými jevy, nemusí se vždy jednat hlavně o šikanu, ale může to také být např. o krádežích, záškoláctví, lhaní atd.. Je důležité, aby právě v této oblasti fungovala co nejlépe vzájemná spolupráce mezi školou a rodiči a naopak.

♦ **Vrstevnická skupina jako rizikový faktor**

Vrstevnická skupina je skupina jedinců, kteří si jsou charakterističtí věkovou blízkostí, mají blízké názory a souhlasné jednání. Jedná se primární skupinu pro kterou je charakteristický rys v bezprostředním kontaktu a v této skupině je dále charakteristickým rysem silný pocit příslušnosti k této skupině (jedinec se identifikuje ne jako „já“ ale jako „my“). O první vrstevnickou skupinu, se kterou se dítě poprvé dostává do styku je tzv. hravá skupina dětí v předškolním zařízení, ale v tomto věku dítěte, s ohledem ke stupni jeho vývoje, nelze hovořit o tom, že je to ryzí vrstevnická skupina, protože dítě si v tomto období ještě plně neuvědomuje pocit sounáležitosti, v této skupině ještě nejsou dány přesné role a rozdělení činnosti, schází tu základní znaky klasické vrstevnické skupiny. V takové skupině jsou děti spíše vedle sebe než spolu. Klasické vrstevnické skupiny se začínají objevovat a fungovat až během školní docházky a s rostoucím věkem dítěte jejich role v jeho životě narůstá. Vrstevnické skupiny je možné dělit dle několika kritérií, např. podle jejich velikosti, struktury apod. Velmi důležitý znak vrstevnické skupiny jsou normy, podle

kterých se taková skupina řídí a dále hodnoty, které jsou takovou skupinou uznávány. Podle takových znaků se může jednat o skupiny, které jsou jednoznačně pozitivní (řídí se normami a hodnotami, které korespondují s normami a hodnotami, které uznává společnost), až ke skupinám, které jsou jednoznačně negativní, a to asociální nebo antisociální (bandy, party, gangy). (Kraus, 2001, str. 126-137)

Vrstevnické skupiny, které jsou právě asociální a antisociální, mají specifickou charakteristiku, kterou se odlišují od skupin pozitivních – většinou se jedná o skupiny které jsou neformální, struktura a hierarchie takových skupin vyrůstá z vnitřního života skupiny, je v propracován systém odměn a trestů (např. vůči zrádcům a odpadlíkům), existuje v ní specifický jazyk a je specifická také svým zaměřením (sympatizanti různých hnutí, sportovní fanoušci, atd.), v těchto skupinách dále existuje přesně stanovený systém hodnot a norem, který musí být členy skupiny dodržovat a kterými se musejí řídit, je zde silný pocit sounáležitosti ke skupině, je zde propracován systém řízení uvnitř skupiny (počínaje obyčejnými členy a konče vůdci, přesné stanovení úloh), v takové skupině je zpravidla vůdcem obávaný a silný jedinec, který vůdcovskou pozici získal svými činy a skutky a který má ve svém nejužším okolí oddané sympatizanty. Taková skupina zpravidla jedná jako jeden celek a společně páchání protispolečenského jednání takovou skupinu stmeluje. Delikty, ke kterým dochází v partě, jsou specifické svou mírou vysoké recidivy. Vznik asociálních a antisociálních skupin se obvykle pojí s adolescencí, s životními obdobími jedince, který se začíná pomalu vymaňovat ze závislosti na své rodině a začíná hledat uspokojování svých sociálních a citových potřeb (je třeba si uvědomit, že každý člověk je ve své podstatě společenský a proto členství ve skupinách patří k normálnímu způsobu života každého člověka), u člověka v takovém věku je potřebný sociální kontakt, pocit seberealizace, uznání a bezpečí. Významnou je i ta skutečnost, že v období adolescence se nejvíce u jedince projevují rozpory mezi jeho předčasnou tělesnou vyspělostí a mentální vyzrálostí. Mezi typické negativní projevy asociálních a antisociálních skupin patří páchání delikventního jednání a trestné činnosti, konzumace alkoholu a drog, vandalismus. (Čírtková, 2004, str. 145-165)

♦ Sociální prostředí jako rizikový faktor

„Životní prostředí člověka lze vymezit jako tu část světa či prostoru, který člověka obklopuje, s nímž je ve vzájemném působení tj. který na člověka působí svými podněty,

ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se jim a také je aktivně svou prací mění. Prostředí není statické, ale mění se.“ (Kraus, 2001, str. 99).

Prostředí je možné rozdělovat podle různých kritérií např. dle velikosti (regionální, lokální, mikroprostředí a makroprostředí,), podle charakteru (přírodní, společenské, kulturní, sociální), dle druhu teritoria (venkov, město, velkoměsto), z hlediska sociální pedagogiky je důležité rozdělení prostředí dle působících podnětů (frekvence podnětů – podnětově chudé, podnětově přesycené, z hlediska pestrosti – podnětově jednostranné nebo mnohostranné a hlediska kvality – podnětově zdravé nebo vadné).

Prostředí, ve kterém dítě žije a kde vyrůstá, má na něj také velký vliv. Jiným způsobem působí prostředí na děti žijící na vesnici, ve městě nebo velkoměstě .

K třem základním rysům prostředí dle toho jak ovlivňují člověka patří:

1. prostředí je restriktivní silou, tzn. prostředí nám dovoluje pouze omezené chování
2. prostředí je zdrojem jednání, tzn. že jinak se jedinec chová na sociálních místech, v zaměstnání, ve škole a doma
3. prostředí na jedince působí jako zdroj motivace, tzn. prostředí nás někdy samo vybízí chování k určitého druhu. (Schmiedler, 2001)

Z výše popsaných rysů plyne, že způsoby našeho chování a jednání jsou úzce spjaty s prostředím, ve kterém se nacházíme a žijeme. Je samozřejmě rozdíl mezi působením rizikových faktorů ve městě, kde je daleko vyšší než na vesnici, protože život na vesnici a ve městě se stěle velmi liší. Ve městě je nesrovnatelně vyšší výskyt sociálně patologických jevů než je na vesnici. Je tu stále patrný i rozdíl životních stylů. Ve městě působí rizikový faktor především ve dvou oblastech, kterými je oblast fyzikální a společenská. Oblast fyzikální je spojena s velkým počtem obyvatel žijících na daleko menším prostoru než na vesnici a také s kvalitou bydlení a prostředí (monotónnost sídlišť), oblast sociální zase souvisí především se sociální izolovaností a ne příliš dobrými socioekonomickými podmínkami. Ve městech je sociální izolovanost patrná z nezralých a nevyvinutých mezilidských vztahů, které ústí až do sociální osamělosti. Současný životní styl ve městech mnohokrát vede k pasivnímu trávení volného času, který je omezen třeba jen na trávení času sledováním televize, a proto se u mnoha lidí objevuje stereotypní styl vedeného života. Nevšímavost lidí a anonymita měst a sídlišť (člověk se zajímá jen sám o

sebe) ve kombinaci s podnětově chudým prostředím má za důsledek to, že se děti např. sdružují v partách, a proto se prostředí města stává živnou půdou ke vzniku protispolečenské chování a jednání.

Z hlediska speciálně pedagogického je porucha chování negativní odchylkou od normy, je to vědomé a trvalé jednání, které se označuje jako nežádoucí projevy v chování jedince, která může vyústit nebo přerůst až do stádia delikvence nebo kriminality. Poruchy chování jsou charakterizovány svými rysy a projevy a zároveň zasahují najednou do několika vědních oborů, jsou tedy multidisciplinární. Příčinou vzniku poruchového chování dítěte je vždy spojení několika faktorů najednou, a to ať se jedná o faktory vnitřní nebo vnější, ale ve většině případu se jedná o jejich vzájemné propojení.

1.3 Faktory které se podílejí na vzniku poruchy chování

Protože se poruchy emocí a chování rozčleňují do velkého počtu, zasahují do různých částí chování, různým způsobem člověka ovlivňují, působí různě jak na člověka který má poruchou, tak i na jeho okolí atd., je nezbytné je strukturovaně rozdělit do kategorií. V současnosti existuje různá klasifikace poruch chování, která je odlišná v každém vědním oboru, kterými jsou zkoumány a které se jimi zabývají. Na podkladě vývoje nových a dalších zjištěných poznatků v jednotlivých vědních oborech, kterými jsou poruchy chování zkoumány, dochází k jejich přejímání a přehodnocování, a proto se i různé druhy a typy poruch chování sblížují a v některých případech se dokonce i prolínají.

Například v lékařských vědách a psychiatrii je užíváno medicínské klasifikace poruch chování - v současném a moderním medicínském pojetí poruch chování je pohlíženo na postižení a fungování jedince jako na důsledek vzájemného působení mezi sociálním a materiálním prostředím a fyzickou a mentální kondicí člověka. Klasifikací je uváděna intervence zaměřená na postižení, jeho omezené zapojení a limitované aktivity. Světovou zdravotnickou organizací byly v Mezinárodní klasifikaci nemocí – 10. revize z roku 1993 poruchy chování začleněny do sekce F 90 – F98. Poruchy chování a emocí s počátkem zpravidla v dětství a adolescenci, jsou zařazeny do následujících oblastí: „F 90 – Hyperkinetické poruchy, F 91 - Poruchy chování, F 92 – Smíšené poruchy chování a emocí, F 93 – Emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství, F 94 – Poruchy sociálních vztahů se vznikem specifickým pro dětství a adolescenci, F 95 – Tikové

poruchy, F 98 – Jiné poruchy chování a emocí začínající obvykle v dětství a adolescenci.“ (Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize, 1996, str. 227-228)

Pedagogikou a speciální pedagogikou je užívána školská klasifikace poruch chování – jedná se o propojení poruchy chování s charakterem chování a dále způsobem, jakým se porucha projevuje. Školskou klasifikaci jsou poruchy chování děleny na: poruchy chování, které vyplývají z konfliktu, poruchy chování, které se pojí s násilím, poruchy chování, které souvisí se závislostmi. Psychologií je užívána dimenzionální klasifikace – ta pracuje s dimenzemi projevů chování, je jí sledován stupeň poruchy, který odpovídá danému projevu chování, hloubce poruchy, jakým způsobem je výrazné a odlišné od standardního chování jedince. Touto klasifikací je využívána různá posuzovací škála a základní vzorce, a poruchy chování jsou děleny na: poruchy chování, psychické a osobnostní problémy, nevyzrálость jedince a socializovanou agresi (Vojtová, 2004, str. 84,85).

Vzhledem ke skutečnosti, jakým způsobem je práce zaměřena, budeme vycházet ze členění poruch chování podle sociální klasifikace, tedy klasifikace podle stupně nebezpečnosti poruchy chování pro společnost. Základním ukazatelem pro tuto klasifikaci je sociální dimenze, což znamená, jaký je dopad poruchy chování na sociální vztahy jedince ve společnosti, dále je orientována na charakter konfliktů, které probíhají mezi jedincem a sociálním prostředím, ve kterém žije. Poruchy chování jsou podle uvedené klasifikace děleny na: disociální, asociální a antisociální poruchy chování. U této skupiny poruch se zaměříme na projevy, které mají přímý vztah k delikvenci a trestné činnosti nebo s nimi přímo souvisí.

♦ **Disociální a asociální poruchy chování**

V případě disociálního chování se jedná o chování, které je v rozporu s normami v důsledku pokřivených hodnot a sociálních vztahů jedince, je to chování, které je nepřiměřené a nepřizpůsobivé, ale nemá výraznější agresi a hostilitu. (Sovák, 1978, str. 148,149)

Lze říci, že se jedná o drobné společenské odchylky, nespolečenské a nepřiměřené způsoby chování, které nejsou však pro společnost závažné. Disociální chování se také často bere jako první signály dalšího možného špatného vývoje chování u jedince, pokud dojde včas k odhalení nebo rozpoznání příčiny, která vede ke vzniku nežádoucího chování, zpravidla k jeho nápravě dostačuje běžné pedagogické prostředky a není třeba zásahu speciálních institucí, metod nebo prostředků. Tyto poruchy mají částečně také souvislost

s jednotlivými vývojovými obdobími jedince např. nástup dítěte do školy. K poruchám řazeným do této skupiny patří např. Zlozvyky, lhavost, vzdorovitost. (Fischer, Škoda, 2008, str. 132)

Lež je vědomé a úmyslné projevení nepravdy a jedinec, který lže, vždy svým lhaním sleduje nějaký cíl. Normou je to, v jaké situaci se dítě ke lži uchyluje, jak to bývá často a za jakým účelem nebo prospěchem je lháno. Z pohledu poruch chování jsou poruchovými tzv. záměrné lži, jako motiv k lhaní je snaha vyhnout se nějaké nepříjemnosti a lhaním poškodit druhou osobu. O pravé lži lze mluvit až v případě, že dítě dokáže (na podkladě rozumových schopností) plně rozlišit pravdu od nepravdy a dále podle toho, že jeho lži je sledován nějaký cíl. V určitém vývojovém období jedince je vzdorovitost normální a přirozený projev (zpravidla se jedná o období kolem druhého roku života poté v pubescenci). Vzdorovitost se často váže k nepřiměřenému výchovnému prostředí dítěte a jeho projevy mají dvě základní formy, a to pasivitu a nečinnost a agresivitu až destruktivitu. Vzdorovitost a nepřiměřené výchovné prostředí, mohou přerůst v další a závažnější poruchy, jako je např. záškoláctví a úteky.

Asociální poruchy chování jsou již závažné poruchy chování, u kterých se už objevuje určitý stupeň nebezpečnosti pro společnost, kdy se nebezpečnost pojí k jejich existenci a důsledkům. Jsou to výrazné odchylky od normy, které již nelze ve většině případů zvládnout běžnými prostředky a je u nich nutný zásah specialisty a speciálními institucemi. Asociální poruchy chování mají dlouhodobější charakter a velmi často přecházejí do závažnějších forem. K typickým asociálním poruchám chování se řadí např. záškoláctví, útekovost a toulání. Záškoláctví se zpravidla pojí s negativními postoji ke škole, nejde však jen o reakci na nedobré prospěchové výsledky, ale může jít i o obranné jednání, které má za cíl vyhnout se nepříjemnosti v podobě konfliktu s učitelem nebo se spolužáky. Úteky a toulavost jsou spojeny s útekem z domova. Dítě útekem řeší specifickou situaci, u které neví jak ji zvládnout. V případě, že ze strany dítěte jde o zkratovité jednání v reakci na vypjatou situaci jedná se o tzv. úteky impulzivní, tento druh úteků je ojedinělý a po vyřešení konfliktní situace se už neopakuje. V případě plánovaných úteků (mají stanoven cíl, dítě už dopředu ví kam bude utíkat, tj. cíl útěku a osoba, za kterou uteče) a úteky chronické, které mají spíše podobu toulavosti jsou nejzávažnější. Dítě utíká s vnitřním přesvědčením, že se už nechce vrátit. Úteky a toulavost se nejvíce projevují u dětí, které pocházejí z narušených a nefunkčních rodin, rodin, kde nemá dítě žádné citové

zázemí a rodin, kde se vyskytují sociálně patologické jevy. Důležitými aspekty zde je četnost, způsob provedení a míra plánovitosti jednání . Pouze v případě opakovaného a plánovaného záškoláctví, útěkivosti a toulavosti, se jedná o signály odlišného socializačního vývoje. (Vágnerová, 2008, str. 794)

V rámci disociálního a asociálního poruchového chování většinou dochází ke kombinaci několika výše uvedených jevů, kdy např. dítě lhaním kryje záškoláctví.

♦ Antisociální poruchy chování

V této skupině poruch chování jsou řazeny chování, u kterých je již vysoká míra společenské nebezpečnosti a závažnosti. Vždy se jedná o činy s protispolečenským zaměřením, činy, které porušují mimo norem sociálních i normy zákonné. Toto jednání je už přesně vymezeno i se stanovením sankcí za takové jednání (právní systém). Tento druh poruch se řeší již jenom specializovanými pracovišti. Tento druh chování se více týká dětí, které jsou ve středním a vyšším školním věku. K formám antisociálního chování se řadí všechna delikvence, trestná činnost a toxikomanie. S ohledem na zaměření další části práce se zde jen krátce zmíníme o nejafektovanějším projevu delikvence a trestné činnosti dětí, kterým jsou krádeže, o nejzávažnějším projevu, což je toxikomanie, a zmínka bude i o základním rysu delikvence trestné činnosti a poruch chování, a to agresivitě.

Krádeže patří k nejčastějším projevům delikvence a kriminality u dětí a mladistvých. Krádeže páchané především dětmi mají velká specifika, je nutné brát v potaz místo, kde ke krádeži dochází, způsob, jakým je krádež provedena, motiv spáchání krádeže a to, jaký má krádež cíl, např. kde je dítětem kradeno, zda páchá krádeže plánovitě nebo impulzivně, jestli krade samostatně nebo v partě a jestli krade pro zisk svůj nebo pro zisk druhých. Co se týče toxikomanie, tak je bohužel jen velmi málo dětí, které by jakoukoliv drogu aspoň jednou nevyzkoušely. U dětí se nejčastěji setkáváme s užíváním alkoholu a kouřením, a u klasických drog to pak je užívání marihuany. U dětí zpravidla převládá příležitostné užívání těchto látek, např. v partě nebo o víkendu, nad užíváním opakovaným a pravidelným. Každé užití jakékoliv návykové látky je však rizikové! Málokdy se toxikomanie projevuje samostatně, téměř vždy se k ní přidává další poruchové chování, zpravidla dochází k tomu, čím je větší závislost, tím častěji dochází k závažnějším poruchám v chování. Nejde jen o to, že při užívání drog dochází k poškozování organismu dítěte, kdy se jedná o poškození jak psychické tak i tělesné, ale jde také o to, že dochází ke

vzniku dalšího antisociálního poruchového chování, které je jedincem pácháno buď pod vlivem drog nebo za účelem jejich opatření, jejich nedostatku, kdy se především jedná páchání o delikvence a trestné činnosti.

Násilí a agresivita patří k jednomu ze základních znaků poruchového chování, u dětí mohou mít jejich projevy rozdílnou formu. Je nutné se zaměřit na to, v jakých situacích se chová dítě násilnický a agresivně, proti komu užívá své agrese a násilí (rodinný příslušník, vrstevník), za jakým účelem je agrese a násilí používána (bezdůvodně, za účelem zisku, za účelem pobavení nebo zviditelnění se), jak často k užití agrese a násilí přistupuje, zda ono samo bylo obětí násilí a agrese (šikana, CAN), nebo jestli se pohybuje a vyrůstá v prostředí, kde k agresivitě a násilí dochází.

K nejzávažnějším projevům agresivity a násilí u dětí patří páchání delikvence a trestné činnosti za pomoci násilí, ať již se jedná o mírnější projevy, jakými jsou krádeže vloupáním, vandalismus až po ty projevy závažnější, kterými jsou loupežné přepadení nebo vraždy.

DELIKVENCE A TRESTNÁ ČINNOST DĚTÍ JAKO PŘÍČINA A NÁSLEDEK PORUCH CHOVÁNÍ

Delikvence a trestná činnost dětí nepatří jen k nejdůležitějším projevům poruchového chování, ale především se ve většině případů jedná o důsledek a následek poruchového chování dětí. Delikvence a trestná činnost dětí je extrémní odraz toho, kam až může dojít poruchové chování u dětí a jaké může mít následky a důsledky. Zatímco u poruchového chování dochází k překračování sociálních norem, u delikvence a trestné činnosti už dochází k porušování i norem právních. Delikvenci a trestnou činnost, lze zahrnout pod jeden pojem, což je kriminalita. Delikvencí je označováno páchaní protisociálního jednání, které má nižší stupeň společenské závažnosti a nebezpečnosti, tzv. přestupky. Pod trestnou činnost spadají skutky, kterými je vážně porušován nebo ohrožován zákon, a také skutky se stupněm vysoké společenské nebezpečnosti, tzv. přečiny, trestné činy a zločiny.

Sociální normy jsou měřítko, která regulují chování a definují chování, které je podle těchto měřítek společností přijímáno a akceptováno, a dále dělí chování, které je přípustné a které nepřípustné, dá se říci, že konstatují, jak to má být a jak je to normální. Jsou to de facto pokyny pro chování ve společnosti. Právní normy jsou naopak přesně definované, racionálně uspořádané do celku a je v nich přesně stanovena sankce, která bude následovat za jejich porušení. K základním znakům právní normy patří jejich všeobecná závaznost, státem uznaná forma a vynutitelnost jejího dodržování. (dostupné na <http://wikipedia.org/wiki/norma>)

Samozřejmě, že ne každé poruchové chování dítěte musí vyvrcholit ve spáchání delikvence nebo trestné činnosti. Poruchové chování se může u dítěte zastavit na rozdílném stupni své závažnosti, velmi záleží na tom, ve které fázi je poruchové chování odhaleno, diagnostikováno a jakých opatření je užito ve smyslu odstranění tohoto chování. Ke spáchání delikvence a trestné činnosti dětmi dochází buďto v důsledku prohloubení jejich vnitřních negativních dispozic nebo neustálým a zvyšujícím se negativním působením venkovních vlivů.

Poruchy chování dětí a dětská kriminalita mají mnoho společných znaků, např. nevyvinutost v emocionální oblasti, jejímž důsledkem je vznik deprivanství - neadekvátní chování, které velmi často plyne z jejich odlišného citového prožívání, většinou však

negativního, u dětí s poruchovým chováním i dětí, které páchají delikvenci a trestnou činnost se ve většině případů jedná o citovou labilitu, která se projevuje citovou chladností, emočním napětím a hostilitou. Chování těchto dětí je směřováno k vlastnímu emocionálnímu uspokojování.

Chybná motivace a nedostatečná - každé lidské chování je zpravidla podmíněno nějakým důvodem nebo motivem, to platí i u antisociálního chování. K důvodům, proč je dětmi pácháno poruchové chování, delikvence a trestná činnost, řadíme zejména potřebu stimulace (zažít vzrušení, odstranit nudu), uspokojování potřeby jistoty a bezpečí jiným způsobem (upoutání pozornosti, jako náhražka rodiny členství v asociální partě), potřeba seberealizace (nesnadnost dosáhnout ocenění a uznání má kořeny v seberealizaci negativním směrem), zisk (cílené a vědomé jednání dítěte, které má za cíl získání prospěchu pro sebe, nadřazení uspokojení svých potřeb nad uspokojením potřeb většiny, a to ať se jedná o získání prospěchu materiálního nebo psychologického). (Vágnerová, 2008, str. 784-787).

KRIMINALITA DĚTÍ JAKO EXTRÉMNÍ PROJEV PORUCHOVÉHO CHOVÁNÍ

Krajní podobou sociálně patologických jevů je kriminalita a je možné ji formulovat podle náhledu na ni z rozlišných pohledů a rozlišných vědních oborů, a to . „Obecně lze kriminalitu dětí vymezit jako nejzávažnější sociálně patologický jev tj. poruchu v jejich chování, projevující se v porušování trestněprávních norem. Poruchy chování patří k průběhu psychosociálního vývoje jedinců a má na ně vliv řada faktorů. Sociálně patologickými jevy se stanou, dosáhnou-li u jedince takového stupně, že u něj dojde k poruše socializace a zároveň jsou charakteristické určitou hromadností výskytu, stabilitou a rozšířeností ve stejných sociálních podmínkách.“ (Kuchta, Válková, 2005, str. 267).

Sice nemusí platit rovnice, že každé z dětí, u kterého se objevuje porucha chování musí zároveň páchat kriminalitu, ale děti, u kterých se objevují poruchy chování, jednoznačně patří do nejnáchylnější a nejrizikovější skupiny, která má sklon k páchání kriminogenního jednání. V tomto případě lze tedy říci, že i přesto, že u některých dětí, u kterých se objevuje poruchové chování, se toto nevyvine v páchání kriminality, ale v drtivé většině případů tomu tak je. Kriminalita je tedy tím nejzávažnějším projevem, ve který poruchové chování u dětí vyvrcholí. Kriminální jednání dětí, které má mírnější formu, je nazýváno delikvencí a jeho závažnější forma je nazývána trestnou činností.

V případě závažnějšího porušení právní nebo morální normy dochází k spáchání trestného činu a zároveň ke spáchání trestné činnosti. Ve smyslu páchání trestné činnosti dětí a mladistvých je v České republice hlavní zákonnou úpravou Zákon č. 218/2003 Sb . - O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. V tomto zákoně se u dětí a mladistvých - v případě spáchání trestného činu - toto jednání nenazývá u mladistvých trestným činem, ale proviněním, a u dětí je nazýváno činem jinak trestným. Z jakého důvodu je u dětí hovořeno o činu jinak trestném a ne o trestném činu? Odpověď je jednoduchá: v České republice je pro hranici trestní odpovědnosti stanovena hranice dovršení patnáctého roku věku dítěte, a tedy z právního hlediska jednání takového dítěte nelze považovat za trestný čin. Z těchto důvodů i pachatelé – dítěti, které v době spáchání trestného činu nedovršilo 15-ti let svého věku, nehrozí trestní postih. Čin jinak trestný je činem, který je ve smyslu trestního zákoníku a trestního řádu (jedná se o nejvyšší trestně právní normy České republiky) beztrestný, i přesto, že za jiných okolností by se o trestný čin jednalo, jedná se tedy o činy pro společnost nebezpečné, které naplňují znaky skutkové

podstaty trestného činu v zákonem požadovaném stupni, ale trestnými činy být nemohou v důsledku nedostatku věku, nepříčetnosti nebo rozumové a mravní vyspělosti pachatele, v tomto případě dítěte. Zjednodušeně je možné říci, že společnost nemá v úmyslu jen přihlížet páčání beztrestné trestné činnosti dětí (osob mladších 15-ti let), ale v důsledku specifík dětí, především s ohledem na jejich věk, zdravotní stav a rozumovou a mravní vyspělost nebo úroveň, se společnost rozhodla jít nejen trestně právní cestou, tj. spáchání skutku = sankce a trest, ale řešit, všechny další okolnosti, především takové, které se zaobírají hledisky, co bylo příčinou toho, že se dítě dopustilo takového skutku, jakým způsobem lze odčinit následky takového jednání a jakým způsobem zabránit tomu, aby dítětem nebylo v trestné činnosti pokračováno a opakováno, včetně stanovení všech ochranných a výchovných programů, omezení, povinností, jak sledovaného účelu dosáhnout.

„Projednáváním protiprávních činů, které se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem, řízení přitom musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.“ (Zákon č. 218/2003 Sb., 2004, § 1 odst. 2, str. 2)

K hlavním cílům trestního a soudního řízení, které je vedeno proti dětem dopouštějících se trestné činnosti, považujeme ochranu společnosti (užití takového druhu opatření, kterým bude zajištěno to, aby se nadále dítě zdrželo páčání protiprávní činnosti) a prevenci (řízení musí být vedeno k tomu, aby přispělo k předcházení a zamezení páčání trestné činnosti dětmi).

2 CHARAKTERISTIKA A SPECIFICKÉ ZNAKY KRIMINALITY DĚTÍ

Je třeba si uvědomit, že se s kriminalitou setkáváme téměř na každém svém kroku, stačí si třeba jen přečíst noviny nebo zapnout televizi. V současné společnosti není možné se neseťkat s protiprávním jednáním, spíše si můžeme sami sobě klást otázku, jestli je v dětském a mladistvém věku vůbec možné nedopustit se protiprávního jednání. Kdo z dospělých může říci, že se nikdy nedopustil ničeho protiprávního, např. nikdy nevzal rodičům z peněženky peníze, nikdy nic nerozbil, nikdy se nepoprál, nikdy nevzal v obchodě třeba jen žvýkačku, nevyzkoušel alkohol, cigarety nebo například marihuanu, nikdy nedostal ve škole poznámku a pak pod ní nezfalšoval podpis rodičů, apod.. Samozřejmě v případě, že k takovému jednání dojde jednou není člověk hned delikventem nebo kriminálníkem, všechny tyto příklady podle nás souvisí s dospíváním jedince a jedná se o jev, který je vývojově podmíněn. Velmi také záleží na skutečnosti, zda byl takový náš prohřešek odhalen a jakým způsobem potrestán.

Problém však vzniká v případě, že k takovému jednání dochází opakovaně, stupňuje se a stupňuje se i následek, který byl jednáním způsoben. Proč je trestná činnost dětmi páchána a co stojí za tím, že se z dětí stávají delikventi, atd., to jsou pak jen některé z otázek, které jsou v těchto souvislostech kladeny.

2.1 Faktory působící na delikventní chování a páchání kriminality

Lombrosova teorie, že se u zločince jedná o vrozenou dispozici, již dávno není pravdou, člověk se v žádném případě nerodí jako zločinec. Na každého lidského jedince během života působí mnoho vlivů, zvláště pak u dětí je působení některých vlivů daleko silnější než u dospělého. To, co se u dospělého jedince jeví jako okrajová záležitost, může být u dítěte hlavní faktor vedoucí ke spáchání delikvence a trestné činnosti. Dětství jako jedno z vývojových období života člověka má své zvláštnosti a specifika. Faktory, které působí na děti v souvislosti s pácháním kriminality, lze obecně rozdělit do dvou základních skupin, a to na skupinu vnitřních a vnějších vlivů.

K vnitřním vlivům řadíme faktory biologické, které souvisí s dědičností, a faktory psychologické, které souvisí především s psychickými onemocněními a zdravotními

predispozicemi jedince. Každý člověk se již rodí s určitou genetickou výbavou. Není ale pravda, že rodičům, kteří páchají trestnou činnost, se musí nutně narodit dítě, které bude také páchat trestnou činnost. „Genetická výbava sama o sobě nevede k vytvoření delikventního chování, ale jen zvyšuje pravděpodobnost, že na chování jedince budou mít vliv další činitelé, bez nichž by se delikventní jednání neuskutečnilo, genetická vloha snižuje resp. zvyšuje práh pro působení dalších vlivů.“ (Matoušek, Kroftová, 1998, str. 22-23).

K psychologickým faktorům podmiňujícím delikventní chování patří především neurotické poruchy chování a osobnostní psychopatické poruchy. V případě neurotických poruch emocí se jedná o narušení v emoční sféře jedince a vznikají jako následek interpersonálních konfliktů. Delikventní chování je zde chápáno jako dimenze neurotické poruchy. V případě psychopatické osobnostní poruchy se jedná o trvalé a vrozené dispozice v osobnosti jedince. Odborníci jako příčinu vedoucí ke vzniku psychopatie uvádějí deprivaci v ranném mateřství, rané negativní vztahy v rodině, nespokojení rodičovských vztahů k jedinci - dítěti. Dítě s neurotickou poruchou chování, kterým bylo spácháno kriminální jednání, má pocit viny, funguje u něho svědomí, naopak psychopatický delikvent vinu za spáchané chování a jednání nepocituje a dále nepotřebuje žádný podnět k tomu, aby jednal delikventně, zároveň jedná velmi impulzivně.

Vnější faktory, které souvisí s pácháním kriminality je možné sjednotit pod pojem sociální prostředí. Na jeho prvním místě se nachází rodina. Dle našeho názoru a dosavadních zkušeností je rodina bezesporu hlavním faktorem, který působí na kriminální jednání u dětí. Rodina je pro dítě vzorem a zároveň nejdůležitějším sociálním činitelem, a v případě jejího selhání bývá toto selhání v mnoha případech spouštěcím mechanismem pro antisociální jednání dítěte. Je zcela jedno v důsledku jaké příčiny rodina selže, ať už to je rozvod a neúplnost rodiny, v rodině dochází k násilnému a agresivnímu jednání, dochází k projevům patologických jevů, je to dáno například příslušností k etnické menšině, má to vždy ve svém důsledku negativní dopad na dítě. V nefunkční nebo dokonce dysfunkční rodině si dítě osvojí nesprávné vzorce v chování a poté se dle těchto nesprávných vzorců chová, kdy se v důsledku tohoto nesprávného chování dítě ve společnosti střetává s jejími normami. Od šestého roku života dítěte začíná zasahovat do jeho života další významný socializační činitel, a to je škola, protože u nás je školní docházka povinná. V životě dítěte dochází nejen ke změně v prostředí, ale mimo rodičů a příslušníků rodin do hry vstupují

noví činitelé, kterými jsou učitelé, spolužáci a vrstevníci. K hlavním cílům školy patří výchova a vzdělávací činnost, a právě neschopnost přizpůsobit se požadavkům školy v mnoha případech vede ke vzniku asociálních projevů, kterými jsou např. záškoláctví, kdy tyto projevy mohou vyústit v antisociální chování. Vrstevníci a party jako socializační činitelé nastupují do hry ve stádiu adolescence a puberty, ve kterém dochází k osamostatňování dítěte, a tím snižování závislosti dítěte na rodičích. Samozřejmě, že party a vrstevníci, nepůsobí na dítě pouze negativně, ale také slouží k sebeuplatnění dítěte. V takové sociální skupině může dítě prokázat a zdokonalit své přednosti, zvýšit si sebevědomí atd.. V mnoha případech však bývá vrstevnická skupina útekem od vlivu rodiny a často se jedná o útěk od rodiny nefunkční. Z těchto důvodů se i vrstevnické skupiny rozdělují na nedelikventní a delikventní. Ze statistik vedených policií jasně plyne, že kriminalita je dětmi páchána častěji v rámci skupin než jednotlivě. Právě spáchání kriminálního jednání, může patřit k podmínkám k přijetí do party, ke způsobům, jakými si dítě v partě udržuje svou pozici anebo jak si získává autoritu u ostatních členů v partě. Delikventní party zpravidla vznikají ze specifických podskupin, kterými mohou být např. skupiny dětí, které se znají z jedné instituce nebo jsou to děti, které společně sdílí jedno prostředí. Trávení času ve vrstevnické skupině může rozhodně zvyšovat nebo snižovat pravděpodobnost spáchání kriminálního jednání dítětem. (Kuchta, Válková, 2005, str. 275)

Novým úkazem a sociálním faktorem vymezujícím páchání kriminální činnosti u dětí jsou média. Děti jsou velmi ovlivňovány televizí, internetem a počítačovými hrami, protože jak hry tak filmy jsou přeplněny násilím. V mnoha případech je vítězem ten, který zabije všechny ostatní, kdy toto jednání může mít i ušlechtilý cíl jako je třeba záchrana světa. Děti si osvojují to, co vidí a často jednají jako jejich hrdinové. Filmy a hrami je u dětí zkreslováno vnímání reality, dochází u nich k zaměňování světa virtuálního se světem skutečným, dítě se pak domnívá, že skutečný život funguje jako ve filmu nebo v počítačové hře. Děti je osvojován negativní vzorec chování, např. někoho zbit je v pořádku v případě, že je to třeba k dosažení cíle, může se mluvit sprostě, pít a kouřit, protože každý akční hrdina to tak dělá, je třeba se zbavit všech soupeřů, protože nejlepším může být jenom jeden, atd. Je pravdou, že média na jedné straně slouží ke vzdělávání a získávání informací, ale na straně druhé jsou pro děti špatným příkladem, protože je jimi ohrožován sociální, psychický a morální vývoj dítěte. Skutečnost, že média mají vliv na páchání kriminálního jednání u dětí, nelze popřít.

2.2 Zvláštnosti a specifika kriminality dětí

Mezi kriminalitou páchanou dětmi a dospělými je rozdíl. Kriminalita páchaná dětmi má svá specifika. Některé druhy kriminální činnosti, jsou výlučně páchány dětmi a mladistvými např. vandalismus (ničení hrobů na hřbitovech, nesmyslné ničení autobusových zastávek), sprejerství, týrání zvířat pro zábavu. Jedná se o skutky, které nejsou dospělými páchány. Trestná činnost páchaná dětmi a mladistvými je podmíněna především jejich věkem a vymezena jejich somatickým vývojem a psychickým vývojem a jejich vlastnostmi a zkušenostmi. K několika zvláštnostem a specifikám páchaného kriminálního jednání dětí patří:

1. spáchání skutku – už samotná příprava je často nedokonalá, nebo schází vůbec, ze způsobu provedení jsou na první pohled jasně čitelné emoce, stres, strach, spáchání samotného skutku je laické, na místě zůstává velké množství stop po jednání pachatele
2. předmět útoku – je stanoven odlišným hodnotovým systémem než u dospělého, volí si cíl pro svůj útok, na který stačí, v daleko vyšším procentu je u dítěte předmětem zájmu neživá věc než živá, u které je možné očekávat odpor a která se bude aktivně bránit (například: vloupání do zahradního domku x loupežné přepadení), v případě, že se dítě odhodlá k útoku na živý objekt, je jejich obětí zpravidla dítě či starý člověk
3. předmět zájmu – často na místě berou i věci, které jsou bez hodnoty nebo jim k ničemu nejsou, věci získané pomocí trestné činnosti si ponechávají nebo je rozdají svým blízkým, peníze hned po skutku utrácejí
4. nedostatek zkušeností a vědomostí – k překonání překážky jsou voleny neadekvátní prostředky
5. páchají skutky častěji s další osobou nebo ve skupině než samo (čím je počet lidí větší, tím mají větší pocit jistoty)
6. spáchané skutky jsou obvykle doprovázeny tvrdostí, násilím a agresivitou – mnohdy zbytečně ničí další věci a zařízení a působí tak zbytečnou škodu (v mnoha případech je škoda poškozením věcí daleko vyšší než škoda na odcizených věcech)

7. chlubí se – po spáchání skutku chtějí, aby se vědělo, že skutek byl spáchán jimi, skutky jsou páčány nejen za účelem uspokojení svých potřeb, ale také za účelem získání respektu u vrstevníků a svého okolí
8. opakování trestné činnosti – skutky jsou páčány stejným způsobem, je stejný předmět jejich zájmu, atd. (srovnej Mühlpachr, 2008, str. 130-131 a Kuchta, Válková, 2005, str. 269-273)

Zajímavá a odlišná, je i práce s dítětem jako pachatelem činu jinak trestného. Jinak se pracuje s dítětem, kterým je trestná činnost páčána opakovaně, protože se připravuje na to, že bude dopadeno nebo odhaleno, má však zpravidla přichystánu jen jednu verzi alibi, která je připravena zpravidla nedokonale. Ve svých alibi se většinou opírá o své rodinné příslušníky nebo kamarády ze své party. Poté, co se ke skutku dozná, začne s policií spolupracovat, popisuje přesný průběh spáchání skutku, vydá policii věci, které byly odcizeny, a zároveň i předměty, za pomoci kterých skutek spáchal. Přes vše ale zachovává určitou hrdost, v jeho výpovědi se nejedná o srdceryvné doznání, ale zpravidla se spíše chlubí v tom smyslu, co dokázal, uvědomuje si, že jej čeká sankce a postih za to, co spáchal, ale mezi „svými“ si velmi polepšil. Neprojevuje zájem na náhradu způsobené škody a je mu jedno, jakou škodu a komu svým činem způsobil.

Dítě, které spáchalo skutek poprvé, se obvykle v policejním prostředí okamžitě ke svému jednání doznává, součástí jeho doznání je silný emotivní projev. U dítěte převládá velká obava z následné sankce a trestu, jeho snahou je co nejrychlejší urovnání způsobené škody a cítí vinu za to, co udělal i svým blízkým.

3 MOŽNOSTI INTERVENCE A OPATŘENÍ SMĚREM K DĚTEM S PORUCHAMI CHOVÁNÍ A PÁCHAJÍCÍMI KRIMINALITU

Společnost musela zareagovat na potřeby týkající se oblasti poruch chování u dětí, bylo třeba vytvořit celý systém, který se zabývá poruchami chování, a to od poruch, které jsou závažné nejméně až po poruchy nejzávažnější, který se zabývá poruchami chování z různého pohledu, stupně postižení dítěte, a dále vytvořit systém účinné intervence atd.. Proto také vznikl systém, ve kterém jsou zahrnuty státní i nestátní organizace, střediska a poradny. Systém je určen nejen pro děti a mladistvé s poruchami chování, ale i jejich rodičům, odborníkům, kteří se zabývají těmito dětmi a mladistvými. Lze říci, že je určen pro všechny, kteří přijdou do styku s jedinci s poruchami chování. Významem všech institucí, které jsou zahrnuty do systému, je odhalení, eliminace a vyléčení poruchového chování a následný návrat „vyléčeného - bezporuchového“ jedince zpět do normální společnosti. Pole působnosti těchto institucí je velmi obsáhlé, od rodiny přes školu, až po prostředí nebo volný čas a dále jsou zde zahrnuty druhy dohledu, od ambulantní léčby až k léčbě institucionální formou.

V rámci kriminality dětí dochází k propojení porušování norem trestně právních i sociálních, a to tím nejvíce závažným způsobem. Tak, jak dochází k vzájemnému prolínání těchto norem, je nezbytné, aby na sebe navzájem navazoval nebo se prolínal i systém opatření a intervence, který směřuje k dětem s poruchovým chováním a dětem, kterými je páchána kriminální činnost. Společnost svým systémem intervencí proti dětem s poruchami chování a sankcí vůči dětem páchajícím kriminální činnost zejména sleduje zabránění samotnému vzniku nežádoucích jevů, jejich zmírnění nebo odstranění a ochranu zbylé společnosti před jejich důsledky, ne však ve formě vyloučení takových dětí a mladistvých na okraj společnosti. Smyslem soustavy trestně právních sankcí není jenom trest ve smyslu své podstaty, je to především určení nápravy a léčby. Systémem je dána možnost se rozhodnout pro určitý druh intervence buď podle vlastního výběru, na podkladě rozhodnutí institucí, které se zabývají poruchami chování nebo na podkladě rozhodnutí orgánu státní správy.

Každý jedinec je ve své podstatě jedinečným, a proto i užití druhu intervence se u každého dítěte liší nejenom na podkladě jeho rozumové a psychické vyspělosti, ale také na podkladě závažnosti jeho protispolečenského chování a jednání. V intervenci a sankcích v

rámci poruchového chování a kriminality dětí nelze postupovat komplexně, pouze individuální péče a přístup ke každému dítěti zvláště může vést k jeho nápravě.

Systém intervence a opatření směřující k dětem s poruchami chování a páchajících kriminalitu je možné rozdělit na dva systémy, a to na systém pedagogicko-psychologického poradenství a trestně-výchovných opatření. Oba systémy na sebe vzájemně navazují a částečně se i prolínají.

3.1 Instituce systému pedagogicko – psychologického poradenství

K jejich základním úkolům patří poskytování psychologické a speciálně pedagogické služby, poskytování odborné diagnostiky, metodické a intervenční pomoci dětem, rodičům anebo zákonným zástupcům dětí, také pedagogickým pracovníkům a podle potřeby i jiným institucím zabývajícím se výchovou. K základním složkám tohoto systému řadíme střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny a specialisty, kteří působí ve školských zařízeních.

Pedagogicko-psychologickými poradnami je zajišťováno nejenom vyšetření a diagnostika dětí, ale v případě potřeby zajišťují u dítěte pravidelnou, přímou, individuální, speciálně pedagogickou a psychologickou péči. V případě individuální péče se jedná o hlavní náplň práce poradny, forma i rozsah tohoto druhu péče se řídí podle zjištěných výsledků vyšetření, které se provádí přímo v poradně. K významným činnostem poradny také patří poradenská a vzdělávací činnost, která je zaměřená na organizování kurzů pro rodiče, jejichž děti mají problémy nebo trpí nějakou poruchou, reedukaci specifických poruch a veškerou osvětovou činnost týkající se sociálně patologických jevů.

Střediska výchovné péče je ve většině případů poskytována jen ambulantní pomoc, a to jak dětem a mladistvým, tak i jejich rodičům nebo zákonným zástupcům, ale také odborná pomoc pracovníkům škol nebo školských zařízení. Středisko spolupracuje nejenom s dítětem, ale také se školou, odborem sociálně právní ochrany dětí, dětským diagnostickým ústavem, psychiatrií a v případě podezření ze spáchání trestné činnosti i policií České republiky. Při řešení jednotlivých případů je kladen velký důraz na spolupráci s rodinou a školou. Hlavní náplní práce a zároveň i hlavním úkolem střediska je poskytovat dětem a mládeži s projevy negativního chování všestrannou preventivně výchovnou péči, pokud však nenastaly důvody, aby u těchto dětí a mladistvých byl nařízen výkon ústavní či ochranné výchovy v rámci speciálních výchovných zařízení.

Ke specialistům, kteří působí ve školních zařízeních, patří výchovní poradci, školní psychologové, školní metodikové prevence a školní speciální pedagogové. Povinností každé základní školy je mít na škole ustanovenu funkci výchovního poradce a školního metodika prevence. K hlavním úkolům výchovního poradce patří ve škole péče o zdravý psychický a sociální vývoj žáků. Jedna z oblastí, ve které výchovní poradce na škole působí je i prevence a řešení sociálně patologických jevů, kterými jsou např. drogy a šikana. Ve výchovné oblasti se zejména zaměřuje na žáky, u kterých se objevují poruchy chování, znaky páchaní sociálně poruchového jednání, trpící vnitřními konflikty a nacházející se v náročných životních situacích nebo vývojových krizích. Dále spolupracuje s učiteli, žáky a jejich rodiči, je v těsném kontaktu s jednotlivými odbornými zařízeními a institucemi, kterými jsou například střediska výchovné péče či pedagogicko-psychologické poradny a dalšími zařízeními, která jsou zaměřena na pomoc dětem s problémovým a poruchovým chováním. V práci s žáky, u kterých se objevuje poruchové a problémové chování ve škole, organizuje a řídí preventivně výchovné postupy, zpravidla v součinnosti s ostatními pedagogy a rodiči žáků. Základním obsahem práce je u školního metodika prevence, zpracování a řízení „Minimálního preventivního programu“ a jeho realizování ve škole. Dalším pracovníkům ve škole poskytuje odborné informace, které se týkají oblasti prevence, uskutečňuje preventivní aktivity ve škole, monitoruje rizika vzniku a projevů sociálně patologických jevů a doporučuje opatření, která směřují k včasnému odhalení takových rizik a dále doporučuje vhodná řešení na vzniklé problémy. Mimo spolupráce s jinými metodiky prevence, spolupracuje i s dalšími školskými, poradenskými a preventivními zařízeními, která se zabývají realizací vzdělávání a prevence, a institucemi, kterými je realizována sociálně právní ochrana dětí a mládeže. Školní psychologové a školní speciální pedagogové se zaměřují převážně na působení primárně preventivní, to znamená, že snižují rizika výukových a výchovných problémů u žáků. Dále provádí různá vyšetření žáků, a to především vyšetření psychologická a speciálně pedagogická a pokud zjistí závažné skutečnosti, navrhuje další postup a systém psychologické, terapeutické nebo reedukační péče, která bude poskytována těmto žákům a poskytují i poradenskou pomoc rodinám těchto žáků. Nejlepším řešením pro školu je mít vlastního školního psychologa nebo speciálního pedagoga, kdy tato výhoda spočívá v rychlosti, v jaké je poskytnuta pedagogicko-psychologická péče, a dále v jejich osobní znalosti jak jednotlivých žáků, tak i pedagogů a potažmo i znalost samotného prostředí ve škole, oproti pracovníkům, kteří sídlí v jiné instituci.

3.2 Sankce za spáchání protiprávního jednání dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže

Společností nebyly stanoveny pouze trestněprávní normy, tedy co je a není považováno za protispolečenské jednání nebo čin, kterým je ohrožována společnost a toto jednání se vyznačuje svou vysokou mírou nebezpečnosti pro společnost, ale byl jí stanoveny i sankce, které jedinci hrozí za spáchání takového činu. To se týká i dětí, u kterých je takové jednání posuzováno jako čin jinak trestný.

Tresty a sankce týkající se dětí, kterými byl spáchán čin jinak trestný, jsou zakotveny v ustanovení § 91 - Zákona o odpovědnosti za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., ve kterém je uvedeno, že „dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření tato opatření:

- a) výchovnou povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou
- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochrannou výchovu.“

Dítěti může být za jeho jednání uloženo současně i více opatření (tyto lze kombinovat), mohou být uložena dítěti na rozdílně dlouhou dobu, maximálně však do doby dovršení 18-ti let jeho věku.

Trestní a soudní jednání, týkající se věci spáchaných dětskými pachateli, však není jednoduché jak by se mohlo zdát. Orgánům činným v trestním řízení, je totiž uložena povinnost, že musejí se zvláštní pečlivostí objasnit a dokázat příčiny, které vedly dítě ke spáchání protiprávního jednání, a dále musí s veškerou pečlivostí provést šetření k samotné osobě dítěte. To znamená, že je u pachatele, kterým je dítě, nezbytné zjistit, na jakém se nachází stupni rozumového a mravního vývoje, jeho rodinné poměry a prostředí, ve kterém žije a je vychováváno. Jsou zkoumány i takové podrobné skutečnosti, kterými je např. vztah dítěte k jeho rodičům, školní docházka a prospěch dítěte. K vypracování podrobné zprávy týkající se osobních, rodinných, sociálních poměrů a aktuální životní

situace dítěte zpravidla soud pověří místně příslušný OSPOD - orgán sociálně-právní ochrany dětí nebo probační a mediační službu. Pokud je to pro řízení u soudu nutné, je dítě podrobena znaleckému zkoumání znalců z odvětví pedagogiky, zdravotnictví, psychologie nebo psychiatrie. Veškeré šetření k dětskému pachateli je směřováno za jediným účelem: aby došlo k výběru nejvhodnějšího prostředku nebo opatření jako formy trestu, kdy tento výběr bude nejúčinnějším a nejvhodnějším k jeho nápravě, a také zamezení případnému opakování jeho protiprávního jednání, a dopomůže mu znovu k začlenění do normální společnosti (§ 55-60, Zákon o odpovědnosti za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb., str. 21-24).

a) Výchovná povinnost

Povinností je označováno to co má být nebo co musí člověk udělat, popřípadě to co nemá dělat nebo to, co je nucen strpět. K výchovným povinnostem v souvislosti ke spáchanému protiprávnímu jednání řadíme především povinnost jedince, který se protiprávního jednání dopustil, jeho podrobení se vhodnému programu sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutického programu nebo jiného vzdělávacího programu vhodného k rozvíjení osobnosti dítěte a sociálních dovedností dítěte. Mezi další významné výchovné povinnosti patří např. podrobení se léčbě závislosti na omamných a psychotropních látkách, náhrada způsobené škody vzniklé během spáchaného protiprávního jednání, ale dítěti může být také uložena povinnost společného bydlení s rodiči anebo jinými zákonnými zástupci, kteří nesou odpovědnost za jeho správnou výchovu.

Účelem výchovné povinnosti je nejen snaha o odstranění následku, který byl způsoben jednáním jedince, a to v jakékoliv formě (omluva, náhrada škody), ale zároveň se i podrobit a strpět různá výchovná opatření (výcviky, programy), které mají za účel docílit toho, aby již nedošlo k opakování protiprávního jednání.

b) Výchovná omezení

Ze samotného názvu je patrné, že se jedná o opatření, kterými je dítěti zakazováno nebo příkazováno, co nesmí konat. K výchovným omezením ukládaným dětem a mladistvým patří např. zákaz jejich styku s konkrétními osobami, zákaz navštěvovat

určité akce, popřípadě společensky nevhodné prostředí, zdržovat se na konkrétních místech, užívat návykové látky, ...

Účelem výchovných omezení, je chránit jedince před prostředím a dalšími jedinci, kteří mají na jedince negativní vliv. Tímto je myšleno prostředí, ve kterém došlo k spáchání protiprávního jednání, a jedinci, se kterými došlo ke spáchání protiprávního jednání.

c) Napomenutí s výstrahou

Tento typ opatření je udělován soudem (soudcem) dítěti za přítomnosti jeho zákonných zástupců, kdy je dítěti důrazně vytknuta protiprávnost jeho činu a je upozorněno na důsledky, které mu hrozí dle zákona v případě, pokud bude v budoucnu páchat další protiprávní jednání. V případě, že je to účelné a vhodné, může být soudem napomenutí s výstrahou přenecháno zákonnému zástupci, škole či výchovnému zařízení, kde dítě žije. Lze tedy říci, že je soudem potrestání dítěte svěřeno jeho zákonnému zástupci, škole či výchovnému zařízení, kdy však všechny tyto instituce mají za povinnost soud zpětně informovat o sankci, která byla dítěti uložena.

Účelem napomenutí s výstrahou je dát jedinci šanci si uvědomit, čeho se dopustil, a také, co může následovat, pokud se takového jednání dopustí znovu. Tohoto opatření je užíváno v případě, že jedinec spáchal mírnější porušení zákona a nebo se jedná o první porušení zákona.

d) Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

V tomto případě se jedná o opatření výchovně preventivní péče. Tato péče může být realizována formou ambulantních, celodenních nebo internátních služeb. K celodenní nebo internátní péči se zpravidla přistupuje na podkladě výsledků péče ambulantní. O jakou formu preventivně výchovné péče a do jakého výchovného programu bude jedinec zařazen, je rozhodováno soudem. „Středisko výchovné péče poskytuje všestrannou preventivně speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc klientům s rizikem nebo projevy poruch chování a dalších negativních jevů v jejich sociálním vývoji, a to se zaměřením na zmírnění či odstranění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších poruch a negativních jevů v jejich sociálním vývoji.“ (Zákon č. 109/2002 Sb –

O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 17, str. 11)

Dítě má povinnost se stanoveného výchovného programu účastnit a v případě, že tak neučiní, následuje uložení dalších a přísnějších sankcí.

e) Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka nad dítětem nebo mladistvým je realizován pracovníky probační a mediační služby v obvodu, kde se jedinec zdržuje nebo bydlí a tento spadá pod příslušnou probační a mediační službu. Probačním úředníkem je při výkonu dohledu dohlíženo na plnění uložených povinností dítětem nebo mladistvým a dítě nebo mladistvý jsou probačním úředníkem navštěvováni v místě bydliště, škole nebo na pracovišti. Probačním úředníkem si na každého, nad kým vykonává dohled, vytvoří plán dohledu. V případě porušení uloženého dohledu opakovaně nebo závažným způsobem, probační úředník informuje soud, kterým byl dohled nařízen. Tato zjištěná skutečnost je poté soudem považována za porušení jeho rozhodnutí a zpravidla následuje soudem uložení přísnější sankce nebo trestu.

Hlavním účelem tohoto opatření je především snaha společnosti mít pod dohledem vývoj dítěte, které se dopustilo protiprávního jednání, a pověřenými osobami jsou sledovány u dítěte jeho sociální, rodinné a osobní poměry a také jeho stávající životní situace.

f) Ochranná výchova

Opatření ochranné výchovy je ukládáno soudem v případě, že není náležitě postaráno o výchovu dítěte a nedostatek výchovy není možné v rodině, ve které žije, odstranit, nebo výchova dítěte byla zanedbána a v posledním případě prostředí dítěte, ve kterém žije, neposkytuje záruku, že jeho výchova bude správná a dříve uložené výchovné opatření nebylo účinné. Tento druh opatření trvá do doby, po jakou je vyžadován jeho účel, nejdéle je to však do 18-ti let věku dítěte a ve výjimečných případech může být prodlouženo do 19-ti let věku. Ochranná výchova je také ukládána dětem, které spáchaly čin, za jehož spáchání lze uložit výjimečný trest, např. spáchání zločinu vraždy nebo druh spáchaného skutku, např. zločin loupežné přepadení nebo zločin znásilnění spáchaný zvláště násilným způsobem, a to od dovršení dvanáctého roku věku dítěte. Výkon opatření ochranné výchovy je realizován ve výchovných zařízeních, kterými jsou: diagnostický

ústav, výchovný ústav, dětský domov a dětský domov se školou. Účelem tohoto druhu opatření je izolace jedince, který se dopustil závažného protiprávního jednání od společnosti, a to především za účelem ochrany společnosti a dále realizaci reedukačního a resocializačního procesu u takového jedince.

3.3 Speciální výchovná zařízení

Zřizovatelem speciálních výchovných zařízení je stát. Jsou jím financována a spadají pod jeho kontrolou. Činnost speciálních výchovných zařízení je upravena Zákonem č. 109/2002 Sb. (O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních), k těmto zařízením patří:

1. diagnostický ústav
2. dětský domov
3. dětský domov se školou
4. výchovný ústav

„Účelem těchto zařízení preventivně výchovné péče je zajišťovat dítěti (v tomto smyslu zákona jedinci do 18-ti let věku) náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání a dále předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje, zmírňovat nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již vzniklých poruch chování a přispívat ke zdravému osobnostnímu vývoji jedince.“ (Zákon č. 109/2002 Sb. – O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, § 1, str. 2)

Umístění dítěte ve speciálním výchovném zařízení je nejenom nejpřísnější možnou sankcí, ale je také krajním řešením. Jde o vyjmutí dítěte z rodinného nebo sociálního prostředí, které je závadné, a zároveň jde o poskytnutí péče komplexní odborné reedukace a resocializace takovému dítěti.

1. **Diagnostický ústav** – jedná se o zařízení internátního typu, do kterého jsou jedinci přijímáni jak na podkladě dobrovolnosti (žádost rodičů nebo jiných zákonných zástupců), tak na podkladě rozhodnutí k tomu určené státní instituce. Tento druh zařízení je dělen dle věku umísťovaných jedinců na

dětský diagnostický ústav (6-15 let) a diagnostický ústav pro mládež (15-18 let). Diagnostickým ústavem jsou především plněny diagnostické úkoly (celkové vyšetření úrovně dítěte, prostřednictvím koordinovaných pedagogicko-psychologických metod), vzdělávací úkoly (zjištění úrovně dosažených znalostí a dovedností, stanovení a realizace speciální vzdělávací potřeby), terapeutické úkoly (pomoc při naplnění potřeb dětí a optimalizace jejich nedostačující sociální schopnosti nebo nevhodného projevu chování, a to jak při terapiích skupinových, komunitních, tak i individuálních), výchovné úkoly (výchovná činnost je realizována v rámci výchovných skupin, které jsou zpravidla tvořeny 4 až 8 dětmi) a sociální úkoly (vztahují se k osobnosti dítěte a jeho rodině). Diagnostickým ústavem je na podkladě zjištěných diagnostických, terapeutických, sociálních činností, výchovných a vzdělávacích výsledků zpracována komplexní diagnostická zpráva o dítěti a její součástí je návrh specifických, výchovných a vzdělávacích postupů a práce s dítětem. Diagnostický ústav je zpravidla prvním zařízením, s kterým se setká dítě s poruchovým chováním. Pobyt dítěte v tomto zařízení trvá zpravidla osm týdnů. Každý den dítěte je naplánován od jeho vstávání až po večerku, v plánu je zahrnuto vyučování, volnočasové aktivity, terapie i osobní volno. Pouze z diagnostického ústavu na podkladě zjištěných skutečností a výsledků může dojít k umístění dítěte do dětského domova, dětského domova se školou nebo výchovného ústavu. (Příloha č. 3 – Organizace dne v dětském diagnostickém ústavu)

2. **Dětský domov** – je zařízením, které pečuje o děti především na podkladě jejich individuálních potřeb, plní výchovné, vzdělávací a sociální úkoly ve vývoji dítěte. Zde jsou umísťovány děti ve věku od 3 do 18 let, u kterých nebyly zjištěny žádné závažné poruchy chování a vzdělávání těchto dětí probíhá v „běžných“ školách, které nejsou součástí dětského domova.
3. **Dětský domov se školou** – zde je zajišťována péče o děti ve věku od 6 let, kterým byla nařízena ústavní nebo ochranná výchova. U zde umístěných dětí se projevují závažné poruchy chování nebo je u nich vyžadována výchovně léčebná péče. V případě, že pominuly důvody umístění dítěte v dětském domově se školou, je zde jeho pobyt ukončen. V případě, že u dítěte i po

ukončení povinné školní docházky závažné poruchy chování stále trvají, dochází k přeřazení dítěte do výchovného ústavu.

4. **Výchovný ústav** – zde jsou umístěny děti ve věku od 12-ti let, které mají závažné poruchy chování, je u nich nařízena ústavní nebo ochranná výchova a je vyžadována výchovně léčebná péče. Tímto typem zařízení jsou vůči dětem plněny především výchovné, vzdělávací a sociální úkoly. Pojetí výchovných ústavů je prvořadě založeno na reedukačním a resocializačním procesu, který je u dětí směřován k jejich pozitivnímu rozvoji osobnosti a zmírnění nebo odstranění projevů poruch chování, pro které byly v zařízení umístěny. Ve výchovném ústavu je práce s dětmi založena na dlouhodobém a cíleném intervenčním programu, který je složen nejenom z aktivit skupinových a individuálně speciálně pedagogických a psychologických, ale i z aktivit zájmových a volno časových. I v tomto typu zařízení platí, že čas dítěte je celodenně organizován a plánován, a to přes výuku ve škole, přípravu do školy, terapie, až k volno časovým aktivitám a osobnímu volnu. Existuje zde již propracovaný systém odměn a trestů, který je zohledněn chováním a studijními výsledky dítěte. Stejně jako v diagnostických ústavech jsou děti i ve výchovných ústavech rozděleny do skupin, které mají maximálně 8 členů. U výchovných ústavů existují speciální zátěžové pobyty a sociálně tréninkové programy, jejichž účelem je osamostatnění jedince a zvládnutí běžných činností jedincem. Výchovný ústav není totiž jen speciálním zařízením zaměřeným na pozitivní rozvoj osobnosti dítěte, a také neslouží jen k zmírnění nebo odstranění projevů poruchového chování, ale je zároveň i institucí, která má za úkol připravit jedince na tu skutečnost, že po dovršení 18-ti let dojde k jeho zařazení zpět do běžné společnosti. Proto je snahou výchovného ústavu jedince na život tam „venku“ správně a dobře připravit, aby se z nich po opuštění ústavu, nestali asociálové např. bezdomovci, kriminálníci a uživatelé drog. Snahou výchovných ústavů, je proto co nejužší spolupráce s dalšími státními institucemi a rodinami jejich klientů. (Příloha č. 3 – Organizace dne ve výchovném ústavu).

2) PRAKTICKÁ ČÁST

4 ÚVOD VÝZKUMNÉ ČÁSTI

V praktické části diplomové práce jsme se zaměřili na chlapce umístěné ve Výchovném ústavu, dětském domově se školkou, základní školou a střední školou v Dřevohosticích. Zařízení je určeno pro chlapce, u kterých byla diagnostikována porucha chování a kteří páchají delikvenci a trestnou činnost, věk zde umístěných klientů je 13 až 18 let. Všichni klienti tohoto zařízení, prošli před svým umístěním diagnostickým ústavem a jejich umístění do toho zařízení bylo nařízeno soudem ve formě ochranné nebo ústavní výchovy.

4.1 Výzkumný problém

Praktickou částí diplomové práce navazujeme na její teoretickou část. Výzkumný problém je zaměřen na skutečnost z jakých rodin chlapci, kteří jsou umístěni ve výchovném ústavu, pochází jakým způsobem sami vnímají svůj pobyt ve výchovném ústavu, a co bylo důvodem jejich umístění do výchovného ústavu. Dále jsme se zabývali problematikou jejich výchovy v dětství a zím, jak oni sami vnímají své dětství. Dále byla zkoumána i skutečnost, zda další členové jejich rodin páchají trestnou činnost, užívají alkohol nebo drogy a zda je prostředí jejich rodiny jiným způsobem závadové.

Za účelem zjištění odpovědi na stanovený výzkumný problém jsme vytvořili tři hypotézy, které mají napomoci k realizaci vytyčené problematiky.

4.2 Cíl výzkumu a stanovení hypotéz

Cílem našeho výzkumu bylo potvrdit nebo vyvrátit námi stanovené hypotézy popř. na podkladě zjištěných skutečností z nich formulovat nové závěry.

Hypotéza č. 1 : Chlapci své umístění do výchovného ústavu berou jako šanci pro svou budoucnost a ne jako trest.

Hypotéza č. 2 : Většina chlapců, kteří jsou umístěni ve výchovném ústavu pochází z dysfunkčních a neúplných rodin.

Hypotéza č. 3 : Nevhodný přístup v rodině k chlapcům má negativní vliv na jejich kriminogenní vývoj a chování.

4.3 Metodika výzkumu

Se samotným výchovným ústavem, jeho zaměstnanci a zde umístěnými chlapci se setkávám s ohledem na své zaměstnání celkem často a v tomto zařízení jsem v rámci studia vykonal i odbornou praxi. I to byl jeden z aspektů k volbě tématu zpracované diplomové práce, ve které se zabýváme poruchami chování a jejich spojitostmi s následnou páchanou kriminalitou dětí.

Výzkum stanovené problematiky byl realizován kvalitativní formou, proto má popisný charakter. Vzhledem ke skutečnosti, že byly formulovány hypotézy, byl výzkum zaměřen na jejich potvrzení či vyvrácení.

K ověření stanovených hypotéz jsme se rozhodli ve výzkumu použít metodu dotazníku, který jsme sestavili. Získané údaje a data pomocí dotazníků byla následně zpracována do grafické podoby pomocí tabulek a grafů. Ke každé ze stanovených hypotéz je v dotazníku směřován soubor otázek. Po shromáždění dotazníků byly získané poznatky konfrontovány s jednotlivými hypotézami, ke každé z hypotéz bylo zpracováno dílčí hodnocení: co bylo zjištěno provedeným šetřením a zda se zjištění shodují či rozcházejí se stanovenou hypotézou.

Dotazník měl anonymní podobu. Při jeho vypracovávání respondenty jsem byl v době, kdy jej zpracovávali, s nimi - za účelem případné rady, dopomoci se zpracováním nebo za účelem zodpovězení případných dotazů a dále za účelem dalšího rozhovoru s chlapci po jejich vyplnění dotazníku, za účelem doplnění nebo upřesnění jejich odpovědí v dotazníku. Chlapci, vyplňovali předložený dotazník vždy ve svých výchovných skupinách v maximálním počtu šesti chlapců.

Výzkumným vzorkem byla zvolena skupina 30-ti náhodně vybraných chlapců umístěných ve Výchovném ústavu, dětského domova se základní školou a střední školou v Dřevohosticích. Volba vzorku chlapců je záměrná. Je dána zejména tím, že trestná činnost páchaná osobami mladšími 15-ti let se v statistickém vyjádření pohybuje v poměru 85 % - páchají chlapci - a pouhých 15 % trestné činnosti je páchána dívkami. U skupiny mladistvých tedy ve věku od 15-ti do 18-ti let je tento poměr daleko výraznější, což je velmi patrné při vyjádření poměru pomocí statistického vyjádření, kdy 90 % z celkového počtu páchané trestné činnosti připadá na chlapce a jen 10 % z celkového počtu trestné činnosti bylo spácháno dívkami.

Tab. 1: Rozdělení chlapců z výzkumné skupiny dle věku

Věk	14	15	16	17	18
Počet chlapců	3	9	8	5	5

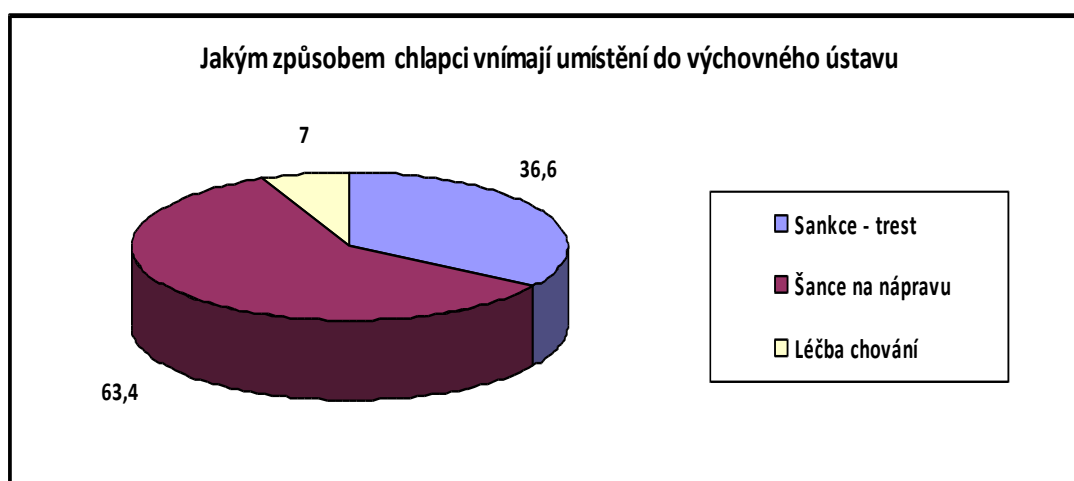
Hypotéza č. 1

K potvrzení hypotézy č. 1 jsou v dotazníku zaměřeny otázky č. 1, 2, 3, 6, 7 a 16 a odpovědi na ně.

Je-li bráno ze strany chlapců jejich umístění do výchovného ústavu jako šance k nápravě a jejich léčba: takovým způsobem své umístění v ústavu chápe 63,4 % chlapců a u 36,6 % chlapců je umístění vnímáno jako forma sankce nebo trestu.

Tab. 2: Jakým způsobem chlapci vnímají umístění do výchovného ústavu

	Sankce - trest	Šance na nápravu	Léčba chování
Počet chlapců	11	17	2
Procentuální vyjádření	36,6	63,4	7

Graf č. 1 – Grafické znázornění odpovědí

Zajímavé skutečnosti byly zjištěny u položené otázky, kdo nese vinu za umístění chlapců do výchovného ústavu. Ze skupiny dotazovaných odpovědělo 17 chlapců, což je 57 %, že za umístění ve výchovném ústavu si mohou sami, zatímco 13 chlapců což je 43

%, se domnívá, že na jejich umístění ve výchovném ústavu nese významný podíl někdo jiný než oni sami, např. jsou to podle nich party, přátelé nebo rodiče.

Tab. 3: Kdo nese vinu za umístění chlapce do výchovného ústavu

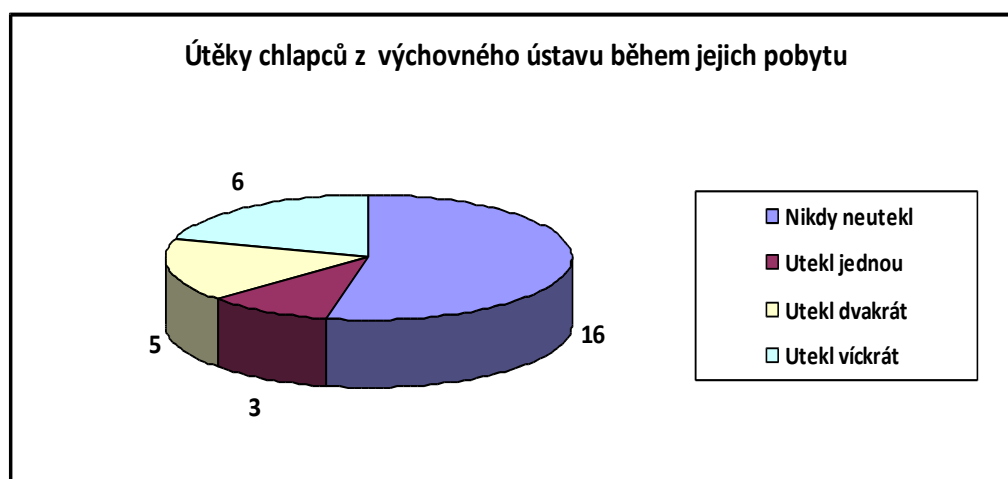
	Je to mou vinou	Je to i vinou rodičů	Je to i vinou někoho jiného
Počet voleb	17	5	8

S vnímáním svého umístění do ústavu u chlapců přímo souvisí i skutečnost, zda u nich dochází k opakovaným útěkům z výchovného ústavu. Za účelem stanovení hodnoty pro útekovost si určíme 2 a více útěků během pobytu ve výchovném ústavu. Ze zjištěných šetření je zřejmé, že pouze 53,4 % chlapců nikdy z ústavu neuteklo a u 10 % chlapců se jednalo o útěk s epizodickým charakterem a již se neopakoval. Z těchto zjištěných skutečností tedy plyne, že 36,6 % z celkového počtu chlapců z výchovného ústavu opakovaně utíká.

Tab. 4: Útěky chlapců z výchovného ústavu během jejich pobytu

	Nikdy neutekl	Utekl jednou	Utekl dvakrát	Utekl víckrát
Počet chlapců	16	3	5	6

Graf č. 2 – Grafické znázornění frekvence útěků

Postoj chlapců, jaký zaujímají ke svému umístění do výchovného ústavu, se taktéž promítá i do skutečnosti, zda byli během pobytu výchovným ústavem pozitivně nebo negativně ovlivněni. Pouze 9 chlapců si myslí, že nebyli během pobytu pozitivně ovlivněni. Zbylí chlapci si myslí, že byli pozitivně ovlivněni. Pozitivním a zároveň velmi překvapivým zjištěním je skutečnost, že za nejsilnější pozitivní ovlivnění je chlapci vnímána pravidelná školní docházka a učení.

Tab. 5: Oblasti kterými byly chlapci nejvíce pozitivně ovlivněni

	Pravidelná škola	Noví kamarádi	Náhrada za rodinu	Nebyl jsem ovlivněn
Počet zvolených variant	18	11	8	9

Graf č. 3 – Grafické znázornění oblasti ovlivnění

Způsob, jakým chlapci vnímají své umístění v ústavu, tedy zda jej vnímají pozitivně nebo negativně, je patrný i z jejich názoru na svoji budoucnost a plánu, jaké mají po ukončení pobytu v ústavu. Z 30 chlapců jich 18, což je 60 %, chce úplně změnit svůj dosavadní způsob života, uvědomují si, že způsob života, jakým žili, byl špatný a vyvrcholil jejich umístěním ve výchovném ústavu. Na druhou stranu 7 chlapců, což je 23,5 %, se domnívá, že si svůj život už natolik zničili, že neexistuje možnost na jeho nápravu, proto nemají v úmyslu svůj způsob života jakkoliv měnit.

Tab. 6: Představa chlapců o dalším životě po ukončení ústavní výchovy

	Nový život	Návrat k rodině	Nevím co budu dělat	Život mám zničený
Počet chlapců	18	3	2	7

Graf č.4 – Grafické znázornění plánů chlapců do budoucna

Zajímavým zjištěním je orientace na hodnoty u chlapců, pozitivním zjištěním je skutečnost, že 22 chlapců, což je 73,5 % , považuje za jedno z nejdůležitějších kritérií života rodinu, na druhou stranu 8 chlapců, což je 26,5 %, se domnívá, že v životě jsou nejdůležitější peníze a kamarádi.

Hypotéza č. 2

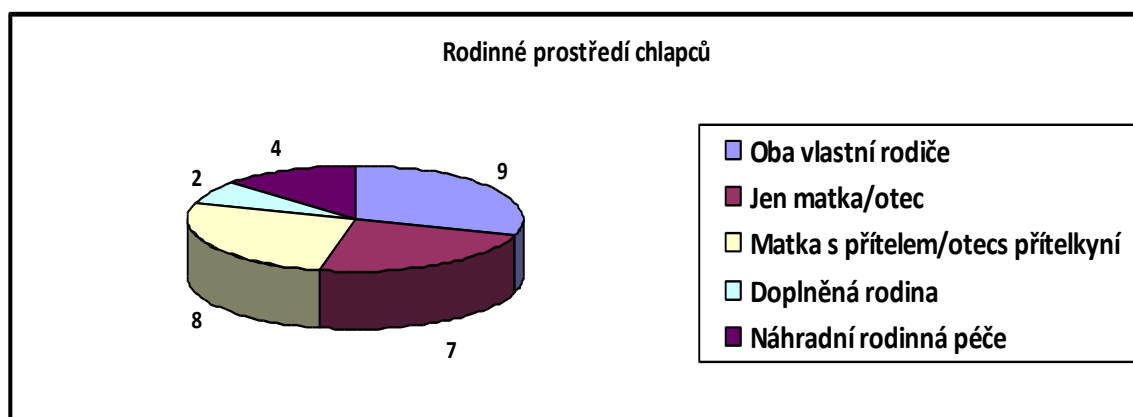
K potvrzení hypotézy č. 2 jsou v dotazníku zaměřeny otázky č. 8, 9, 11, 12, 13, 14, 29 a odpovědi na ně.

Základní informací v této fázi výzkumu, je skutečnost, z jakého rodinného prostředí a jakého typu prostředí byli chlapci do výchovného ústavu umístěni. Je nutné si uvědomit, že za rodinu úplnou je možné považovat jak rodinu, kde jsou oba rodiče vlastní, tak i rodinu, která byla doplněna některým z rodičů. Z takových rodin je v ústavu umístěno pouze 11 z 30 chlapců. Na druhou stranu se u 19 chlapců jedná o rodiny neúplné nebo o náhradní rodinnou péči. Z toho zjištění tedy vyplývá, že jen každý třetí chlapec pochází z úplné rodiny.

Tab. 7: Rodinné prostředí chlapců

	Oba vlastní rodiče	Jen matka / otec	Matka s přítelem/otec s přítelkyní	Doplněná rodina	Náhradní rodinná péče
Počet chlapců	9	7	8	2	4

Graf č.5 - Grafické znázornění

K významným ukazatelům, zda je rodina funkční, nefunkční anebo dokonce dysfunkční, je ta skutečnost, zda se v rámci rodiny objevují sociálně patologické jevy. K nejzávažnějším sociálně patologickým jevům řadíme trestnou činnost, užívání alkoholu a dalších drog. Provedeným šetřením v dotazníku bylo k jednotlivým ukazatelům zjištěno následující: u trestné činnosti, kterou spáchal někdo z nejbližších rodinných příslušníků, a to buď matka, otec nebo sourozenec, bylo zjištěno, že pouze u 14 chlapců, což je 46,7 %, nikdo z blízkých rodinných příslušníků nespáchal žádnou trestnou činnost, a u zbylých 16 chlapců, což je 53,3 %, někdo z jejich nejbližších rodinných, příslušníků trestnou činnost spáchal. Dalším zásadním zjištěním je ta skutečnost, že u 6 chlapců, což je 20 %, v rodině byla spáchána trestná činnost více jak jedním z blízkých rodinných příslušníků.

U ukazatele požívání alkoholu bylo zjištěno, že pouze u 5-ti chlapců, což je 16,7 %, nedochází v jejich rodinách ke konzumaci alkoholu nebo je konzumován ve výjimečných případech. U 25 chlapců, což je 83,3 %, dochází v rodině k pravidelnému konzumování alkoholu a u 11 chlapců, což je 36,7 %, konzumuje alkohol pravidelně více než jeden rodinný příslušník.

U ukazatele užívání drog měla na zjištěné podstatný vliv ta skutečnost, že u drog se jedná o patologický jev, který je v naší společnosti ještě mladý - v rodinách u 26 chlapců, což je 86,8 %, nedochází rodinnými příslušníky k užívání drog, ale na druhou stranu u rodin chlapců, kde k užívání drog rodinnými příslušníky dochází, drogy užívá více členů (u třech rodin se dokonce jedná o užívání drog více než 5 blízkými rodinnými příslušníky).

Tab. 8: Výskyt a četnost sociálně patologických jevů v rodinách chlapců

	Ne	Ano	Ano - matka	Ano - otec	Ano - sourozenec
Spáchání trestné činnosti	14	16	4	11	8
Vyjádření v procentech	46,7	53,3			
Užívání alkoholu v rodině	5	25	13	18	10
Vyjádření v procentech	16,7	83,3			
Užívání drog v rodině	26	4	2	3	6
Vyjádření v procentech	86,8	13,6			

Velmi zajímavým je srovnání chlapců s ostatními členy jejich rodiny - zda oni sami kouří, požívají alkohol, užívají drogy nebo drogy v minulosti už vyzkoušeli. Pouze 3 chlapci, což je 10 % z celkového počtu chlapců, nekouří, nepožívají alkohol a ani nevyzkoušeli žádné drogy. I přes skutečnost, že v naší společnosti existuje velká tolerance ke kouření a požívání alkoholu, jsou zjištěné skutečnosti alarmující – 76,8 % chlapců kouří, 63,4 % požívá alkohol. Zcela zdrcujícím faktorem je ovšem zjištěná skutečnost, že 24 z 30 chlapců, což je 80 % jedinců, ještě nedovršili plnoletosti, tedy věk 18 let, mají zkušenost s drogou.

Tab. 9: Zkušenosti chlapců s kouřením, pitím alkoholu a užíváním drog

	Nekouří, nepije, nebere drogy	Kouří	Pije alkohol	Bere drogy
Počet chlapců	3	23	19	24

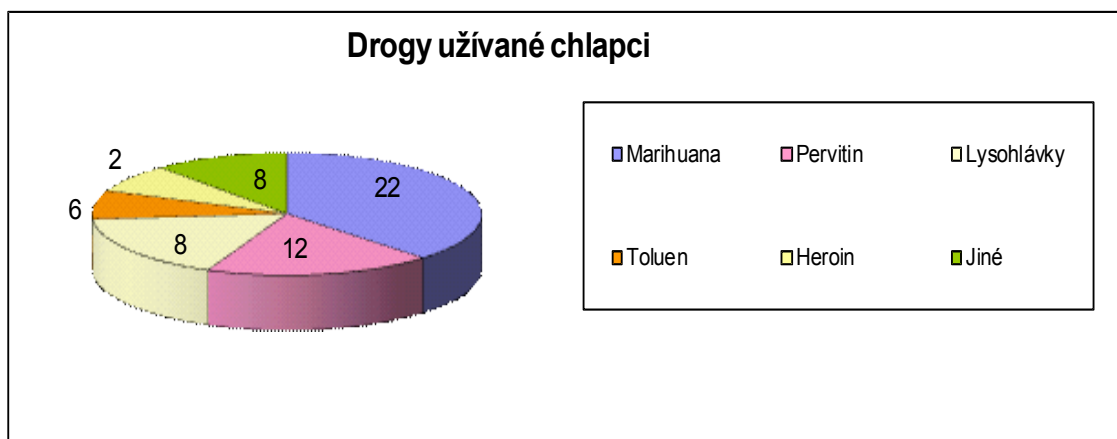
Na to, jaké drogy jsou chlapci užívány nebo jaké již vyzkoušeli, má především vliv ekonomický faktor, a to hlavně skutečnost, že sami chlapci mají nedostatek finančních prostředků, a pak také to, že jich většina pochází z rodin, které jsou ekonomicky a sociálně slabé. Z tohoto faktoru poté logicky vyplývá, že k nejčastěji užívaným drogám patří volně dostupné houby lysohlávky, levná a dobře dostupná marihuana, toluen a na posledním místě je to pervitin.

Z 30 chlapců jich 12, což je 40 %, už minimálně v jednom případě skončilo po užívání alkoholu nebo drog v lékařské péči.

Tab. 10: Drogy užívané chlapci

Druh drogy	Marihuana	Pervitin	Lysohlávky	Toluen	Heroin	Jiné
Počet chlapců užívající drogy	22	12	8	6	2	8

Graf č. 6 - Grafické znázornění drog užívaných chlapci

V rámci rodinného prostředí chlapců je zajímavým faktem i ta skutečnost, zda některý z jejich sourozenců je nebo byl umístěn v nějakém typu výchovného zařízení (28 z chlapců má dalšího sourozence). U 17 chlapců z 28, což je 60,7 %, je sourozenec umístěn v nějakém druhu výchovného zařízení, a to jak v dětském domově, tak diagnostickém ústavu nebo výchovném ústavu.

Tab. 11: Přehled umístění dalších sourozenců ve výchovných zařízeních

	Ano	Ne
Umístění sourozence do výchovného zařízení	17	11
Vyjádření v procentech	60,7	39,3

Hypotéza č. 3

K potvrzení hypotézy č. 3 jsou v dotazníku zaměřeny otázky č. 10, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28 a odpovědi na ně.

Hned na úvod je zajímavé zjištění, jaký mají názor samotní chlapci na to, jakým způsobem vnímají svou výchovu v rodině, a zda byla jejich výchova dobrá. Ze zjištěných výsledků vyplývá, že 16 chlapců, což je 53,4 %, se domnívá, že jejich výchova byla dobrá, 8 chlapců, což je 26,6 %, si myslí, že výchova nebyla dobrá a zbylých 6 chlapců, což je 20 %, neví, zda byla nebo nebyla výchova dobrá. Z tohoto zjištění tedy plyne, že na tuto otázku chlapci neumí jednoznačně odpovědět. Je však zároveň nutné si uvědomit skutečnost, že rozhodně a jednoznačně odpovědět na takovou otázku není jednoduché.

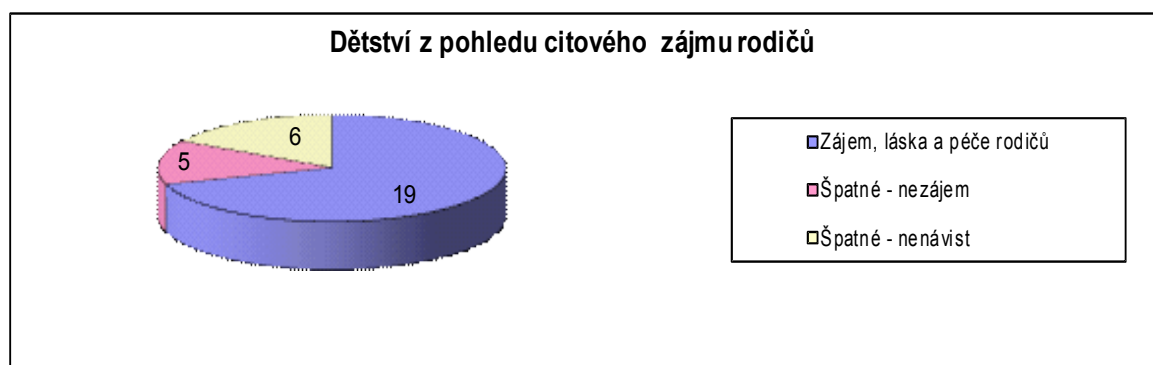
Tab. 12: Názor chlapců na své dobré vychování ze strany rodičů

	Ano	Ne	Nevím
Počet chlapců	16	8	6
Vyjádření v procentech	53,4	26,6	20

K základním atributům, které jsou rodiči předávány dětem, patří cit, a to ať se jedná o cit mateřský, rodičovskou lásku, ochranu apod. Proto může být citová deprivace jedním z faktorů, který se podílel na vzniku poruchového chování u umístěných chlapců ve výchovném ústavu. Z celkového počtu 30 chlapců 19, což je 63,4 %, uvádí, že se jim v dětství rodiče věnovali, měli o ně zájem a dávali jim najevo svou lásku. Na druhou stranu 11 z nich, což je 36,6 %, uvádí, že zájem jejich rodičů o ně dobrý nebyl (6 z nich což je 20 %, se poté dokonce domnívá, že je rodiče spíše vnímali jako přítěž).

Tab. 13: Dětství chlapců z pohledu citového zájmu a péče rodičů

	Zájem, láska a péče rodičů	Špatné - nezájem	Špatné - nenávisť
Počet chlapců	19	11	6
Vyjádření v procentech	63,4	36,6	20

Graf č.7 – Grafické znázornění zájmu a nezájmu rodičů

Ve srovnání se zájmem a péčí v dětství je nezbytné srovnat zájem o chlapce ze strany rodiny v současné době, když se nacházejí ve výchovném ústavu. Zjištěné výsledky ukazují, že rodiče projevují zájem o chlapce i poté, co byli umístěni ve výchovného ústavu, svůj zájem totiž projevilo 20 z 30 rodičů chlapců, tj. 66,8 %.

Tab. 14: Zájmu rodičů o chlapce během jejich pobytu ve výchovném zařízení

	Mají zájem	Nemají zájem	Já nemám zájem o rodiče
Počet chlapců	20	9	1
Vyjádření v %	66,8	30	3,2

S výchovou chlapců v dětství se pojí i způsoby a druhy trestů, které byly proti chlapcům ze strany rodičů uplatňovány za porušování norem. Rodiči byly vůči chlapcům uplatňovány fyzické tresty v 26,7 %, dalších 20 % chlapců bylo trestáno v kombinaci několika trestů v rámci kterých byl i trest fyzický, na druhou stranu proti 53,3 % chlapců nebylo rodiči užíváno fyzického trestu.

Tab. 15: Způsoby sankcí ukládané rodiči chlapcům

	Fyzické tresty	Zákazy a omezení	Domluva	Kombinace fyzických a nefyzických trestů
Počet chlapců	8	16	15	6
Vyjádření v %	26,7	53,3	50	20

Udělování trestů rodiči vůči chlapcům přímo souvisí s výchovným stylem, který rodiče chlapců umístěných ve výchovném ústavu preferují. Jen 8 chlapců uvádí, že jejich výchova ze strany rodičů byla přísná, zbylí chlapci uvádějí, že rodiče volili výchovu spíše mírnou a kamarádkou, a měli velkou volnost.

Tab. 16: Výchovný styl rodičů vůči chlapcům

	Kamarádský přístup	Přísná výchova	Naprostá volnost
Počet chlapců	15	8	7
Vyjádření v %	50	26,6	23,4

S ohledem na to, jak chlapci kladně hodnotili výchovu a zájem rodičů, je zajímavé sledovat, kdo jimi byl označen jako osoba, ke které cítí největší citové pouto, především pak proto, že měli možnost zvolit jen jednu variantu. Celkem 74 % chlapců jako osoby, ke kterým cítí největší citové pouto označili buď oba rodiče (9 chlapců), anebo jednoho z rodičů (13 x matka, 2 x otec), při volbě někoho dalšího se především jednalo o osoby z širšího rodinného okruhu. Pouze jedním z chlapců bylo uvedeno, že necítí k nikomu z rodiny citové pouto.

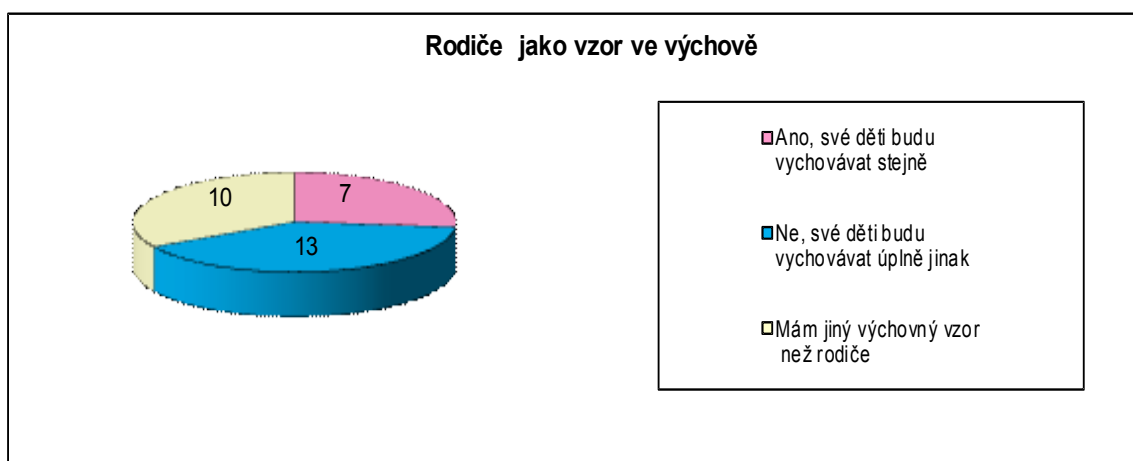
Tab. 17: Osoby ke kterým mají chlapci největší citové pouto

	Otec i matka	Jen matka	Jen otec	Jiná osoba	Nikdo
Počet chlapců	9	13	2	5	1

Je u chlapců umístěných ve výchovném ústavu platný vztah, rodiče = můj vzor ve výchově? Zjištěné výsledky ukázaly, že tato rovnice není platnou. Z celkového počtu 30 chlapců jen 7 chlapců, což je 23,4 % uvedlo, že jejich rodiče jsou pro ně v rámci výchovy vzorem, a proto budou ve výchově svých dětí uplatňovat stejné způsoby výchovy jaké byly uplatňovány na nich, ostatní chlapci uvedli, že výchovu svých rodičů nepovažují za vzor. Tedy z celkového počtu chlapců 23 chlapců což je 76,6 % , bude svou výchovu realizovat jiným způsobem. 13 chlapců uvedlo, že budou své děti vychovávat jinak než byli oni sami vychováváni svými rodiči, a dokonce 10 chlapců uvedlo, že má úplně jiný vzor pro výchovu než své rodiče.

Tab. 18: Rodiče jako vzor výchovy

	Ano, své děti budu vychovávat stejně	Ne, své děti budu vychovávat úplně jinak	Mám jiný výchovný vzor než rodiče
Jsou pro tebe rodiče vzorem ve výchově	7	13	10

Graf č.8 – Grafické znázornění vzoru výchovy

Následují otázky, které vystihují názor chlapců na své rodiče a to, co jim na rodičích vyloženě vadí, nebo jim na nich nevadí nic, a zda obdivují své rodiče nebo ne. Celkem 16 chlapců, což je 53,4 % uvádí, že jim na rodičích nic nevadí, 14 chlapců, což je 46,6 %, uvádělo, že jim na rodičích něco vadí, a v odpovědích bylo nejčastějším zdůvodněním pití alkoholu a nezáměr rodičů. Tuto skutečnost, potvrzuje i následné zjištění, že 18 chlapců, což je 60 %, své rodiče obdivuje a 12, což je 40 %, ne.

Tab. 19: Názory chlapců na osobnosti jejich rodičů

	Nevadí	Vadí	Obdivuji	Neobdivuji
Počet chlapců	16	14	18	12

Poslední ukazatel k této hypotéze je skutečnost, zda chlapci spáchali kriminální jednání a zda je za takové jednání vyšetřovala policie, zda byla jejich trestná činnost odhalena a v poslední řadě, zda došlo pro spáchané jednání k soudnímu projednávání. Z celkového počtu 30 chlapců se jen 4 chlapci, což je 13,3 %, nedopustili žádné trestné činnosti, u 2, což je 6,7 %, ke spáchání trestné činnosti došlo pouze epizodně. Ostatní chlapci, tedy 24 chlapců, což je 80 %, trestnou činností páchalo opakovaně a má zkušenosti s policií. Dalším alarmujícím zjištěním, je to, že 20 chlapců, což je 66,8 %, již bylo pro páchaní trestné činnosti projednáváno soudem, a dokonce 10 z těchto chlapců opakovaně.

Tab. 20: Četnost páchaní trestné činnosti chlapců a jejich projednávání před soudem

	Ne	Jedenkrát	Vícekrát
Výslech na policii po spáchání trestné činnosti	4	2	24
Vyjádření v %	13,2	6,7	80
Soudní jednání pro svou trestnou činnost	6	14	10
Vyjádření v %	20	46,6	33,4

5 VÝZKUMEM ZJIŠTĚNÉ SKUTEČNOSTI A JEJICH POROVNÁNÍ S HYPOTÉZAMI

Ke každé ze stanovených hypotéz byla v dotazníku směřována skupina dotazů, zjištěné odpovědi byly následně srovnány a analyzovány a z výsledků byly zjištěny tyto skutečnosti:

Hypotéza č. 1 : Chlapci své umístění do výchovného ústavu berou jako šanci pro svou budoucnost a ne jako trest.

K otázce, jestli chlapci vnímají své umístění ve výchovném ústavu jako svou šanci ke své nápravě, jich odpovědělo kladně 19 z celkového počtu dotazovaných 30 chlapců, tedy 70,4 % . S tímto zjištěním koresponduje i skutečnost, že 17 chlapců, což je více než polovina, tedy 63,5 %, uvádí, že na umístění ve výchovném ústavu nesou vinu oni sami a nikdo další. Skutečnost, že je tato hypotéza pravdivá je i fakt, že 63,4 % chlapců ještě nikdy z výchovného ústavu neuteklo nebo se jednalo pouze o jeden útěk a již se neopakoval. Pouze 9 chlapců z celkového počtu 30 respondentů si myslí, že nebyli během pobytu ve výchovném ústavu pozitivně ovlivněni. Naopak 21 chlapců, což je 70 % se domnívá, že byli v nějakém směru během pobytu ve výchovném ústavu pozitivně ovlivněni. Důležitým zjištěním je i ta skutečnost, jak chlapci nahlízejí na svoji budoucnost: pouze 7 z nich, což je 23,5 %, se domnívá, že si svůj život už natolik zničili, že neexistuje možnost na jeho nápravu, proto nemají v úmyslu svůj způsob života jakkoliv měnit. Na druhou stranu 18 chlapců, což je 60 %, chce úplně změnit svůj dosavadní způsob života, uvědomují si, že způsob života, jakým žili, byl špatný a vyvrcholil jejich umístěním ve výchovném ústavu. U této hypotézy všechny z měřených ukazatelů vykázaly hodnotu, která přesáhla 50 %.

Závěrem tedy lze konstatovat, že tato stanovená hypotéza je pravdivá.

Hypotéza č. 2 : Většina chlapců, kteří jsou umístěni ve výchovném ústavu pochází z dysfunkčních a neúplných rodin.

V případě složení rodiny chlapců bylo zjištěno, že pouze 11 chlapců, což je 36,7 %, pochází z rodin, kde jsou oba rodiče, nebo z rodiny, která byla doplněna, ostatních 19 chlapců, což je 63,3 %, pochází z neúplné rodiny, kdy v rodině žili pouze s jedním z rodičů, dále z rodiny, kdy s vlastním rodičem žije někdo další (např. druh, družka) a 4 chlapci mají náhradní rodinnou péči.

V případě dysfunkčnosti rodin bylo zjištěno, že pouze v rodině 14 chlapců, což je 46,7 %, nebyla nikým z nejbližšího okruhu rodinných příslušníků (matka, otec, sourozenec) nikdy spáchána trestná činnost. Dále bylo u ukazatele požívání alkoholu zjištěno, že pouze u 5 chlapců, což je 16,7 %, nedochází v jejich rodinách ke konzumaci alkoholu nebo je konzumován ve výjimečných případech. Na druhou stranu u 25 chlapců, což je 83,3 %, dochází v rodině k pravidelnému konzumování alkoholu a v rodině 11 chlapců, což je 36,7 %, dokonce konzumuje alkohol pravidelně více než jeden rodinný příslušník. O dysfunkčnosti rodin chlapců svědčí i ten fakt, že u 17 chlapců z 28 – kteří mají sourozence, což je 60,6 %, je některý z nich umístěn v nějakém druhu výchovného zařízení, a to jak v dětském domově, tak diagnostickém ústavu nebo výchovném ústavu. Výjimku tvoří pouze ukazatel užívání drog, a to zejména z toho důvodu, že u drog se jedná o patologický jev, který je v naší společnosti ještě mladý, kdy v rodinách 26-ti chlapců, což je 86,8 %, nedochází rodinnými příslušníky k užívání drog. U této hypotézy směrodatné ukazatele nepřekročily hodnotu vyšší jak 50 %, pouze u hlediska užívání drog, u všech ostatních ukazatelů byla hodnota 50 % překročena, proto je tedy možné konstatovat, že chlapci, kteří jsou umístěni ve výchovném ústavu pochází z dysfunkčních rodin.

Závěrem tedy lze říci, že tato stanovená hypotéza je také pravdivá.

Hypotéza č. 3 : Nevhodný přístup v rodině k chlapcům má negativní vliv na jejich kriminogenní vývoj a chování.

Na otázku, zda měli rodiče o chlapce v jejich dětství zájem a zda se jim v dětství věnovali a dávali jim najevo své city, lásku a náklonnost, odpovědělo 64 % chlapců že ano, kdy 66,8 % rodičů se o chlapce zajímá i během doby jejich pobytu ve výchovném ústavu. Tato skutečnost se projevila i v odpovědích na otázku, ke kterým členům rodiny cítí největší citové pouto: 74 % z nich, což je 24 chlapců, označili buď oba rodiče nebo jednoho z rodičů. Taktéž u zkoumání způsoby výchovy bylo zjištěno, že pouze 8 chlapců, což je 26,7 %, hodnotí výchovu rodičů jako přísnou, v ostatních rodinách chlapců převažuje spíše kamarádský přístup ze strany rodičů a volnost. Ke svému trestání ze strany rodičů uvedlo 16 chlapců, což je 23,3 %, že jejich rodiče proti nim neuplatňovali fyzické tresty. Taktéž u odpovědí chlapců ke skutečnosti, zda obdivují nebo neobdivují své rodiče, byly zjištěny nadprůměrně kladné odpovědi, a to 18 chlapců, což je 60 %, své rodiče obdivuje a 12 chlapců, což je 40 %, ne. K dotazu, zda chlapcům na jejich rodičích něco vadí nebo ne, bylo zjištěno, že 16 chlapcům, což je 53,4 %, nevadí nic a u 12 chlapců, což

je 46,6 % , jim na rodičích něco vadí. I přesto, že byly výše zjišťované skutečnosti v kladných hodnotách, pouze 7 chlapců, což je 23,3 % , uvedlo, že své děti budou vychovávat stejně, jak oni byli vychováváni rodiči. K tomuto zjištění však lze konstatovat, že se jedná o normální jev, který se úzce pojí s aktuálním vývojem jedince tohoto věku.

Že jde o skutečný reprezentativní vzorek chlapců, kterými je páchána delikvence a trestná činnost potvrzuje ten fakt, že pouze 4 chlapci, což je 13,3 % , nikdy nespáchali trestnou činnost, kdy dále ze zbylých chlapců pouze 2, což je 6,7 % , spáchali trestnou činnost jen jednou a nebyli pro její spáchání projednávání před soudem, dalších 24 chlapců, což je 80 % , trestnou činnost páchalo opakovaně a minimálně jednou byli pro svou trestnou činnost projednávání před soudem. .

U této hypotézy tedy bylo zjištěno, že je chybná. Provedeným šetřením k této hypotéze bylo potvrzeno, že u chlapců umístěných ve výchovném ústavu neměl na jejich poruchové chování a kriminogenní vývoj zásadní vliv nevhodný přístup v jejich rodině. Proto je nutné hledat negativní vliv, který souvisí s poruchovým chováním a jednáním chlapců mimo jejich rodinu, především pak v genetických a biologických dispozicích jednotlivých chlapců, a také ve veškerém vnějším prostředí chlapců, ve kterém se během svého vývoje pohybovali.

6 SHRNUÍ VÝZKUMU A NÁVRHY NA OPATŘENÍ

Provedeným výzkumem tedy bylo potvrzeno, že jsou ve výchovných ústavech umístěni jedinci, u kterých byla diagnostikována porucha chování, kteří páchají protiprávní jednání, a to především kriminalitu a další sociálně patologické jevy, především pak užívají alkohol a drogy. V převážné většině případů děti, které jsou umístěny ve výchovném ústavu, nepochází z rodin, ve kterých by rodiči byla páchána trestná činnost (podle statistik Policie ČR, bylo zjištěno, že pouze u 25 % všech pachatelů páchajících trestnou činností, kteří jsou ve věku do 18-ti let, to znamená děti a mladiství, trestnou činnost spáchal také někdo z jejich rodičů, 75 % pachatelů této věkové skupiny má rodiče, kteří nikdy trestnou činností nespáchali), popřípadě by rodiče nadměrně konzumovali alkohol či užívali drogy. Ve většině případů se také nejedná o děti, které by pocházely z rodin, ve kterých se rodiče o děti nestarají nebo by bylo rodiči užíváno nesprávných výchovných metod či postupů. Provedeným výzkumem bylo naopak potvrzeno, že mezi těmito dětmi a jejich rodiči, existuje sociální a citové pouto. Je však také pravdou, že v rámci výzkumu bylo zjištěno, že větší část chlapců pochází z rodin, u kterých by se vznik poruchového chování dal předpokládat, a to především s ohledem na skutečnost, že rodina žije v závadném sociálním prostředí, v rodině se již prokazatelně vyskytly sociálně patologické jevy, a proto je u těchto dětí daleko vyšší předpoklad vzniku poruchového chování a kriminogenního jednání.

Děti, které jsou umístěny ve výchovném zařízení, je možné všeobecně rozdělit do dvou skupin, a to na ty, které své umístění chápou jako svoji šanci a léčbu, a podle toho také ke svému pobytu v zařízení přistupují (chodí do školy, plní úkoly a povinnosti a ze zařízení neutíkají) a na ty, které své umístění v zařízení chápou jako trest a ztrátu času (nechodí do školy, mají výchovné konflikty s autoritami a opakovaně utíkají). Velmi dobré je, že děti jsou do výchovného ústavu umístěny až po podrobném anamnestickém šetření, které bylo provedeno v diagnostickém ústavu. Proto musí být ve výchovném stavu na podkladě zjištěné anamnézy a diagnózy, stanoven jejich způsob léčby a výchovného působení. Jelikož je každý jedinec individualitou, musí být také část stanovených opatření individuální. Na druhou stranu se nám jeví málo propracovaný systém odměn a trestů, který je realizován v rámci výchovného ústavu .

Na podkladě výše uvedených zjištění navrhuje při práci ve výchovném ústavu s těmito dětmi se více zaměřit na léčbu v malých komunitních skupinách a individuální

léčbu, tedy v rámci léčby těchto dětí aplikovat co možná nejbližší a nejužší kontakt. Více rozpracovat systém zaměřený na odměny a tresty v rámci výchovného ústavu jako motivační složku pro děti. Především u chlapců, kterými je pobyt ve výchovném ústavu vnímán jako šance a možnost nápravy, patří motivace formou odměn k těm nejlepším podpůrným prostředkům při jejich reedukaci a resocializaci. Zákon „O výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních“ stanoví nejen práva dítěte, které je umístěno v takovém typu zařízení, ale zároveň takovému dítěti stanoví i povinnosti, odměny a sankce, které mu mohou být v případě porušení stanovených norem uděleny. V případě, že je u chlapce, který je umístěn v takovém zařízení, viditelná snaha k vzornému plnění stanovených povinností a zároveň je o chlapci známo, že má ke svým rodičům silné citové pouto, tak odměna ve formě mimořádné vycházky bude pro něho mít velmi pozitivní motivující vliv, aby ve své snaze nepolevoval. Taktéž v případě, že se například jedná o chlapce, který je v ústavu umístěn z náhradní rodinné péče a takový chlapec se taktéž snaží o vzorné plnění svých povinností a jeho koníčky je sport nebo hudba, bude u něj také velmi motivujícím činitelem skutečnost, že mu bude udělena mimořádná odměna ve formě návštěvy sportovního klání nebo kulturní akce. Taktéž je v tomto případě předpoklad, že ve své snaze bude i nadále pokračovat. Na druhou stranu je samozřejmě nezbytné aplikovat i sankci vůči chlapci, který své povinnosti zanedbává, protože udělení sankce má výchovný efekt, nebo by ho měla mít, a zároveň by měla sloužit jako varování pro případ, že pokud bude i nadále své povinnosti zanedbávat, dojde k opětovnému udělení sankce. Odměny i tresty mají vliv nejen na jedince, kterému jsou uděleny, ale působí i na ostatní jedince ve skupině, kteří velmi dobře vnímají, za co byla odměna či trest udělena. Udělení sankce či odměny je pro ostatní jasným signálem, že pokud budou i oni porušovat nebo na druhou stranu vzorně plnit své povinnosti, může být sankce nebo na druhou stranu odměna udělena také jim. Domníváme se, že právě v případě dětí a dospívajících jedinců se daleko více než u dospělých projevuje ctižádostivost, vzájemné soupeření, snaha uspět a prosadit a v případě, že tito jedinci vidí, za co byli ostatní odměněni, budou daleko více motivováni k tomu, aby se těmito odměněným jedincům vyrovnali, popřípadě dosáhli i lepších výsledků, než oni. Tímto způsobem tedy lze pozitivně využít systém odměn.

Co se týká prevence, je nutné už na prvním stupni základních škol radikálně zlepšit anamnestickou činnost aplikovanou na dětech, a také se co nejvíce snažit za pomoci metod a technik prevence vytipovat ohrožené a rizikové děti, aby s těmito mohlo být dále

pracováno a nedocházelo k dalšímu rozvoji negativních jevů. Základní škola by měla patřit v součinnosti s dalšími institucemi, jako je např. policie, samospráva a poradny, k hlavním činitelům preventivního působení na děti v jejich volném čase. Nemělo by docházet k situacím, že k vzájemné spolupráci dojde až v době, kdy se u dítěte poruchového chování již rozvine, v tomto případě došlo již k zanedbání prevence a je daleko složitější a zároveň nákladnější takovou situaci řešit. Velmi důležitým aspektem dobré, včasné, účinné a cíleně zaměřené prevence je dobrá znalost prostředí a sociálních skupin, ve kterých se jedinci, na které je prevence zaměřena, pohybují, a zároveň je nezbytná znalost rizik, která se v takovém prostředí a sociálních skupinách vyskytují a ohrožují tyto jedince, aby mohla být účinně eliminována.

V poslední řadě je také nutné nebát se v případě potřeby ve spolupráci všech zainteresovaných institucí radikálně zasáhnout, a to především u výskytu extrémních případů poruchového chování, především pak v co nejlepším zájmu dítěte. Samozřejmě, že pro dítě je nejlepší, když vyrůstá ve společnosti svých rodičů, i my jsme zastánci takového stavu. Ovšem v případě, že zjištěné skutečnosti jasně ukazují, že dochází k nesprávnému a vadnému vývoji dítěte, je bohužel nezbytné v takovém případě razantně a účinně zasáhnout jak proti ohroženému dítěti, tak i proti jeho rodičům či jiným zákonným zástupcům, kteří za takový stav nesou odpovědnost, aby byl zjištěný stav zvrácen a napraven a vývoj dítěte tak mohl dál probíhat správně.

ZÁVĚR

Je nezbytné brát zřetel na skutečnost, že rodina je primární uzavřenou skupinou, a proto je v ní velmi obtížné jakékoliv působení a především prevence. Z těchto důvodů je důležité se zaměřit i na další sféry života dítěte, především pak na prostředí školy a trávení volného času. Podle našeho názoru je nutné už na prvním stupni základní školy věnovat pozornost problémovému a poruchovému chování. Je také nutné zkvalitnit anamnestickou část, aby byly včas zjištěny a identifikovány děti, u kterých se začínají projevovat poruchy chování či patří do skupiny, které hrozí zvýšené riziko vzniku poruch chování. Jelikož jsou zařízení zabývající se problematikou poruch chování dětí různorodá a v žádném z nich neprobíhají všechny procesy najednou, je nezbytné, aby činnost těchto zařízení na sebe navazovala, nepřekrývala se nebo mezi nimi nevznikala prázdná místa. Také je nutné, aby byli ve školách na pozice výchovných poradců, speciálních pedagogů a metodiků dosazováni odborníci, kteří se orientují v problematice problémového chování. Dle našeho názoru má také nepostradatelný význam preventivní výzkum, a to už na prvním stupni základních škol, jehož snahou je ustanovovat rizikové faktory působící na děti, a dále se zaměřující na děti, u kterých existuje zvýšené riziko případného vzniku nežádoucího a defektního chování.

V teoretické části diplomové práce jsme se zabývali poruchami chování, a to od jejich vzniku, přes vnitřní a vnější faktory, které přímo působí na vznik poruchového chování až ke klasifikaci jednotlivých poruch chování. Dále jsme se zabývali spojitostmi mezi poruchovým chováním, delikvencí a pácháním kriminality. V této části byl také proveden rozbor sankcí, které mohou být uloženy jedincům mladším 15 let, kteří se dopustili trestné činnosti a byl zde popsán i systém intervence a opatření, který je zaměřen na tyto jedince. Zaměřili jsme se nejenom na systém pedagogicko psychologického poradenství, ale především na systém speciálních výchovných zařízení.

V praktické části diplomové práce byl proveden výzkum ve Výchovném ústavu v Dřevohosticích, a to na jedincích, u kterých byla po provedení diagnostické a anamnestické činnosti v diagnostických ústavech stanovena diagnóza porucha chování, kdy byli právě pro toto chování umístěni ve výchovném ústavu, nebo se dopustili sociálně patologických jevů, kterými je především delikvence, trestná činnost a zneužívání alkoholu a drog. V rámci provedeného výzkumu jsme se snažili odpovědět na otázky, jakým způsobem sami chlapci vnímají své umístění ve výchovném ústavu, jakým způsobem k

umístění přistupují, z jaké rodiny pocházejí, jaký vztah mají k rodičům a co bylo hlavní příčinou jejich umístění ve výchovném ústavu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Čírtková, L.: *Policejní psychologie*, 4. vyd. Praha: Portál, 2004, ISBN 80-7178-931-3
- [2] Fischer, S., Škoda, J.: *Speciální pedagogika*, 1. vyd. Praha: Triton, 2008, ISBN 978-80-7387-014-0
- [3] Hartl, P.: *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Budka, 1994, ISBN 80-90-15-49-0-5
- [4] Kraus, B.: *Člověk – prostředí – výchova*, 1. vyd. Brno: Paido, 2001, ISBN 80-7315-004-2
- [5] Kuchta, J., Válková, H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vyd. Praha: Beck, 2005, ISBN 80-7179-813-4
- [6] Langmeier, J., Matějček, Z.: *Psychická deprivace v dětství*, 3. vyd. Praha: SZdN, 1974
- [7] Matoušek, O., Kroftová, A.: *Mládež a delikvence*, 1. vyd. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-226-2
- [8] Mühlpachr, P.: *Sociopatologie*, 1. vyd. Brno: MU Brno, 2008, ISBN 978-80-210-4550-7
- [9] Nikl, J.: *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*, 1. vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2000, ISBN 80-7251-033-9
- [10] Pešatová, I.: *Vybrané kapitoly z etopedie*, 2. vyd. Liberec: TU Liberec, 2006, ISBN 80-7372-087-6
- [11] Pešatová, I.: *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*, 1. vyd. Liberec: TU Liberec, 2007, ISBN 978-80-7372-291-3
- [12] Průcha, J.: *Pedagogický slovník*, 3. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2
- [13] Schmiedler, K.: *Prostředí měst a sociální patologie*, odborný text v časopise Psychologie dnes č. 9, ročník 2000
- [14] Slomek, Z.: *Speciální pedagogika – Etopedie*, 1. vyd. Č. Budějovice: JU České Budějovice, 2006, studijní text

- [15] Sovák, M.: *Defektologický slovník*, 1. vyd. Praha: SPN, 1978
- [16] Vágnerová, M.: *Psychopatologie pro pomáhající profese*, 4. vyd. Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-414-4
- [17] Vojtová, V.: *Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti*, 1. vyd. Brno: OL Print Šlapanice, 2004, ISBN 80-2103532-3
- [18] *Mezinárodní klasifikace nemocí 10. revize: duševní poruchy a poruchy chování*, 1. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 1996, ISBN 80-85121-64-6
- [19] Zákon č. 218/2003 Sb., *O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže soudnictví*, účinný od 1.1.2004
- [20] Zákon č. 109/2002 Sb., *O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*, účinný od 1.7.2002
- [21] *Definice normy*, dostupné z <http://wikipedia.org/wik:/norma>
- [22] *Statistické přehledy trestné činnosti*, dostupné z <http://www.mvcr.cz/statistiky>
- [23] *Výchovný ústav, dětský domov se školou, základní škola a střední škola Dřevohostice*, dostupné z <http://www.vumdrevohostice.cz>

SEZNAM CITACÍ

- [1] Hartl, P.: *Psychologický slovník*, 1. vyd. Praha: Budka, 1994, ISBN 80-90-15-49-0-5, str. 406
- [2] Kraus, B.: *Člověk – prostředí – výchova*, 1. vyd. Brno: Paido, 2001 ISBN 80-7315-004-2, str. 99
- [3] Kuchta, J., Válková, H.: *Základy kriminologie a trestní politiky*, 1. vyd. Praha: Beck, 2005, ISBN 80-7179-813-4, str. 267
- [4] Matoušek, O., Kroftová, A.: *Mládež a delikvence*, 1. vyd. Praha: Portál, 1998, ISBN 80-7178-226-2, str. 22, 23
- [5] Nikl, J.: *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci*, 1. vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2000, ISBN 80-7251-033-9, str. 5
- [6] Průcha, J.: *Pedagogický slovník*, 3. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-579-2, str. 170
- [7] Sovák, M.: *Defektologický slovník*, 1. vyd. Praha: SPN, 1978, str. 292
- [8] Zákon č. 218/2003 Sb., *O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže soudnictví*, účinný od 1.1.2004, § 1, str. 2
- [9] Zákon č. 218/2003 Sb., *O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže soudnictví*, účinný od 1.1.2004, § 91, str. 26
- [10] Zákon č. 109/2002 Sb., *O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*, účinný od 1.7.2002, § 1, str. 2
- [11] Zákon č. 109/2002 Sb., *O výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních*, účinný od 1.7.2002, § 17, str. 6

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Rozdělení chlapců z výzkumné skupiny dle věku.....	56
Tab. 2: Jakým způsobem chlapci vnímají umístění do výchovného ústavu.....	56
Tab. 3: Kdo nese vinu za umístění chlapce do výchovného ústavu	57
Tab. 4: Útěky chlapců z výchovného ústavu během jejich pobytu.....	57
Tab. 5: Oblasti, kterými byli chlapci nejvíce pozitivně ovlivněni.....	58
Tab. 6: Představa chlapců o dalším životě po ukončení ústavní výchovy.....	58
Tab. 7: Rodinné prostředí chlapců.....	59
Tab. 8: Výskyt a četnost sociálně patologických jevů v rodinách chlapců.....	61
Tab. 9: Zkušenosti chlapců s kouřením, pitím alkoholu a užíváním drog.....	61
Tab. 10: Drogy užívané chlapci.....	61
Tab. 11: Přehled umístění dalších sourozenců ve výchovných zařízeních.....	62
Tab. 12: Názor chlapců na své dobré vychování ze strany rodičů.....	63
Tab. 13: Dětství chlapců z pohledu citového zájmu a péče rodičů.....	63
Tab. 14: Zájem rodičů o chlapce během jejich pobytu ve výchovném zařízení.....	64
Tab. 15: Způsoby sankcí ukládané rodiči chlapcům.....	64
Tab. 16: Výchovný styl rodičů vůči chlapcům.....	64
Tab. 17: Osoby, ke kterým mají chlapci největší citové pouto.....	65
Tab. 18: Rodiče jako vzor výchovy.....	65
Tab. 19: Názory chlapců na osobnosti jejich rodičů.....	66
Tab. 20: Četnost páchaní trestné činnosti chlapců a jejich projednávání před soudem.....	66

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 – Grafické znázornění odpovědí.....	56
Graf č. 2 – Grafické znázornění frekvence útěků.....	57
Graf č. 3 – Grafické znázornění oblasti ovlivnění.....	58
Graf č. 4 – Grafické znázornění plánů chlapců do budoucna.....	59
Graf č. 5 - Grafické znázornění.....	60
Graf č. 6 - Grafické znázornění drog užívaných chlapci	62
Graf č. 7 – Grafické znázornění zájmu a nezájmu rodičů.....	63
Graf č. 8 – Grafické znázornění vzoru výchovy.....	65

SEZNAM PŘÍLOH

P I: Rozdíl mezi problémovým chováním a poruchovým chováním

P II: Organizace dne v dětském diagnostickém ústavu v Olomouci

P III: Organizace dne ve výchovném ústavu v Dřevohosticích

P IV: Dotazník k výzkumné části diplomové práce

PŘÍLOHA P I: ROZDÍL MEZI PROBLÉMOVÝM CHOVÁNÍM A PORUCHOVÝM CHOVÁNÍM

ŽÁCI S PROBLÉMOVÝM CHOVÁNÍM	ŽÁCI S PORUCHOVÝM CHOVÁNÍM
1. motivace	
- žák s problémy v chování o svých problémech ví, vadí mu a chtěl by je odstranit, normy nenarušuje úmyslně, je to výsledek konfliktu mezi vnějšími požadavky a jeho vnitřními potřebami, nálepkou problémového žáky trpí a vyvolává to v něm negativní emoce, trpí bezradností, která se projevuje tím, že většinou pro nápravu svého chování volí další neadekvátní chování	- žák s poruchami chování není s danými normami v konfliktu, ale nepřijímá je anebo je úmyslně ignoruje, zpravidla nepocítuje vinu za důsledky způsobené vlastním jednáním
2. časová dimenze	
- u žáka s problémy v chování jde o problémy spíše krátkodobě, popřípadě se projevují tyto problémy nahodile či v časových periodách (často mají vývojové souvislosti a bývají důsledkem nezvládnutí konfliktu se sociálním okolím)	- žák s poruchami chování porušuje normy dlouhodobě a vývojová specifika jeho morálního vývoje způsobují jeho nežádoucího chování jen prohlubují
3. intervence a reedukace	
- u žáka s problémovým chováním vedou k nápravě cílená pedagogická opatření v rámci systému a v prostředí školy, třídy, v plánování výuky, ve využívání různých typů pedagogických metod při výuce	- žák s poruchami chování musí podstoupit speciální péči v jejímž průběhu spec. pedagogové a psychologové cílenými speciálně ped. a psy. Metodami ovlivňují chování žáka tak, aby je směřovali k sublimaci způsobů a cílů chování společensky nepřijatelného v chování společensky přijatelné

- ♦ dostupné na: VOJTOVÁ, V.: Kapitoly z etopedie I – Přístupy k poruchám emocí a chování v současnosti, 1. vyd., Šlapanice: OL Print, 2004,ISBN: 80-210-3532-3, str. 78

PŘÍLOHA P II: ORGANIZACE DNE V DĚTSKÉM DIAGNOSTICKÉM ÚSTAVU V OLOMOUCI

PONDĚLÍ AŽ PÁTEK

06.30	budíček
06.35 – 07.15	osobní hygiena, oblékání, úklid a kontrola ložnic
07.15 – 08.00	snídaně, příprava na vyučování, předání dětí vychovatelem do školy učiteli
08.00 – 09.45	dopolední vyučování
09.45 – 10.00	svačina
10.00 – 12.30	dopolední vyučování
12.30 – 13.00	oběd
13.00 – 13.30	přebírání dětí od učitele vychovatelem
13.30 – 15.30	odpolední výchovný blok, popř. odpolední vyučování (dle rozvrhu)
15.30 – 16.00	svačina
16.00 – 18.00	odpolední výchovný blok, možnost samostatné vycházky
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 20.00	osobní volno, hodnocení dne, denní úklid kluboven, večerní hygiena
20.00 – 21.00	osobní volno na ložnicích
21.00	večerka

SOBOTA A NEDĚLE

08.00	budíček
08.00 – 08.30	osobní hygiena, oblékání, úklid a kontrola ložnic
08.30 – 09.00	snídaně
09.00 – 12.00	týdenní úklid budovy (sobota) + osobní volno a návštěvy dětí (neděle)
12.00 – 12.30	oběd
12.30 – 14.00	osobní volno, polední klid na ložnici
14.00 – 15.30	odpolední výchovný blok, možnost samostatné volné vycházky
15.30 – 16.00	svačina
16.00 – 18.00	odpolední výchovný blok, možnost samostatné volné vycházky
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 20.00	osobní volno, hodnocení dne, denní úklid kluboven, večerní hygiena
20.00 – 22.00	osobní volno na ložnicích, sledování televize
22.00	večerka

V každodenních výchovných blocích jsou prováděny individuální i skupinové terapie, různé komunitní činnosti, příprava do školy, zájmové činnosti a kroužky.

PŘÍLOHA P III: ORGANIZACE DNE VE VÝCHOVNÉM ÚSTAVU V DŘEVOHOSTICÍCH

PONDĚLÍ AŽ PÁTEK

06.30	budíček
06.35 – 07.15	osobní hygiena, úklid osobních věcí
07.15 – 07.45	snídaně
07.45 – 13.30	dopolední zaměstnání – vyučování + oběd
13.30 – 14.00	osobní volno
14.00 – 16.00	odpolední zaměstnání – I. část, možnost vycházky
16.00 – 16.15	svačina, přestávka
16.15 – 18.00	odpolední zaměstnání – II. část, příprava na vyučování
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 20.00	osobní hygiena, úklid, kontrola pokojů, osobní volno, zájmová skupinová činnost
20.00 – 21.00	večerní zaměstnání, schůzka skupin (večerní reflexe)
21.00 – 22.00	osobní volno
22.00	večerka

SOBOTA A NEDĚLE

08.00	budíček
08.00 – 08.45	osobní hygiena, úklid
08.45 – 09.00	snídaně
09.00 – 12.00	dopolední zaměstnání, úklid pokojů, možnost vycházky
12.00 – 12.30	oběd
12.30 – 14.00	osobní volno
14.00 – 18.00	odpolední zaměstnání včetně přestávky na svačinu, možnost vycházky
18.00 – 18.30	večeře
18.30 – 20.00	osobní hygiena, večerní reflexe, osobní volno
20.00 – 23.00	sledování TV, osobní volno
23.00	večerka

V každodenních odpoledních zaměstnáních jsou prováděny individuální i skupinové terapie, různé komunitní činnosti, příprava do školy, zájmové činnosti a kroužky.

PŘÍLOHA P IV: DOTAZNÍK K VÝZKUMNÉ ČÁSTI DIPLOMOVÉ PRÁCE

Milí respondenti,

tímto se na Vás obracím s prosbou o vyplnění dotazníku, který jsem sám zpracoval a tento bude zařazen do mé diplomové práce, kterou zpracovávám v rámci studia oboru sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Dotazník je zaměřen na Vaše názory a osobní zkušenosti. Je rozdělen na tři část – výchova v rodině, pobyt ve výchovném ústavu a páchání kriminality.

Dotazník obsahuje 29 otázek, u každé z otázek zakřížkujte, tu z odpovědí, se kterou souhlasíte. Otázky, které jsou vytištěny v černém provedení, zaškrtněte jen jednu z odpovědí, u otázek, které jsou vytištěny barvou modrou, můžete zaškrtnout jakoukoliv z odpovědí se kterou se ztotožňujete tedy mohou být zaškrtnuty třeba odpovědi všechny, záleží však pouze na Vašem výběru. Součástí dotazníku jsou tři otázky u kterých je odpověď doplněna písemným vyjádřením, kdy Vás však žádám, aby jste volili stručné vyjádření.

Předložený dotazník, je zcela anonymní a vyplněné dotazníky nebudou zveřejňovány, data, která získám z Vámi vyplněných dotazníků, pouze celkově statisticky zpracuji, pro účely mé Diplomové práce a nedojde k jejich zveřejnění. Po statistickém zpracování dat budete Vy jako respondenti a dále vedení výchovného ústavu, informováni pouze o celkových zjištěných výsledcích.

Předem Vám všem děkuji za pravdivé vyplnění dotazníku a za čas, který jste věnovali k jeho vyplnění.

Bc. Marek Popela

1) Své umístění do výchovného ústavu vnímám jako:

- formu trestu
- možnou šanci k nápravě
- nápravu mého chování

2) Ze strany výchovného ústavu došlo k pozitivnímu ovlivnění mne samotného tím, že:

- pravidelně chodím do školy a učím se, a proto se mi zlepšily známky
- jsem si mohl najít nové kamarády
- mi nahradil mou rodinu
- pobyt mi nedal nic, pobyt v ústavu беру jako ztrátu času, jako nutné zlo

3) Po propuštění z výchovného ústavu:

- chci začít úplně o začátku – začít žít normální život, mít práci a vlastní bydlení
- chci se vrátit k rodině
- zatím nevím co udělám
- svůj život jsem si už zničil a nedá se s tím nic dělat, nějak se protluču

4) Co mi vadí na výchovném ústavu :

- jsem nucen pravidelně chodit do školy
- jsem nucen dodržovat denní řád
- nutí mne poslouchat vychovatele a učitele
- mám málo volna a svého soukromí

5) Co se mi ve výchovném ústavu líbí:

- pravidelná školní docházka
- aktivity, kterým mám v rámci svého volna, jako je např. Sport nebo výlety
- vztahy, které mám s ostatními chlapci v ústavu
- vztahy, které mám s pracovníky ústavu

6) Během pobytu ve výchovném ústavu jsem utekl:

- ani jednou
- 1 x
- 2 x
- 3 x a více

jaký byl důvod mého útěku (např. nelíbí se mi tu, jsem šikanován...):

.....

7) Co považuji v životě za nejdůležitější:

- svou rodinu
- mé kamarády nebo mou partu
- mít práci, která mně baví
- být spokojený a šťastný
- mít dostatek peněz

8) Než jsem byl umístěn do ústavu, jsem žil:

- s oběma vlastními rodiči
- jen s matkou anebo jen s otcem
- s matkou a jejím přítelem anebo s otcem a jeho přítelkyní
- v doplněné rodině (matka znovu vdaná, otec znovu ženatý)
- v náhradní rodinné péči (dětský domov, pěstounská rodina,...)

9) Spáchal někdo z tvé rodiny nějakou trestnou činnost:

- ne
- ano – má matka
- ano – můj otec
- ano - můj sourozenec (bratr, sestra)

o jakou trestnou činnost se jednalo (např. Násilná, majetková .....), byl ně
někdo z rodiny ve výkonu trestu

.....

10) Z rodiny mám nejraději a cítím k němu největší citové pouto :

- otec i matka
- matka
- otec
- někdo další z rodiny (např. babička, bratr,..)
- nemám rád nikoho z rodiny

11) Zkoušel jsi užívat alkohol, cigarety nebo drogy :

- ne
- ano kouřím cigarety
- ano piji alkohol
- ano zkusil jsem i drogy, a to:
  - marihuanu   Ⓢ toulén   Ⓢ lysohlávky
  - Ⓢ pervitin   Ⓢ heroin   Ⓢ jiné drogy

12) Užívá někdo z tvé rodiny alkohol:

- ne
- ano, ale jen ve výjimečných případech
- ano, ale jen když je nějaká příležitost (např. oslava narozenin)
- ano pravidelně

z mé rodiny pije alkohol : Ⓢ matka   Ⓢ otec   Ⓢ sourozenec

13) Užívá někdo z tvé rodiny drogy:

- ne
- ano, matka
- ano, otec
- ano, sourozenec

14) Došlo u někoho ze tvých sourozenců k umístění v nějakém výchovném zařízení:

ano

ne

kdo byl umístěn (bratr, sestra) a jaký výchovný ústav se jednalo (dětský domov, diagnostický ústav, výchovný ústav,..)

.....

15) Myslíš si, že jsi byl rodiči dobře vychován :

ano

ne

nevím

16) Kdo má podle tebe vinu na tom, že jsi byl umístěn do výchovného ústavu:

je to jen moje vlastní vina

je to i vinna mých rodičů

je to vinnou i někoho dalšího (např. škola, parta,...)

17) Zajímají se o tebe rodiče, i přesto, že jsi ve výchovném ústavu:

zajímají se o mně a mají zájem na mém zlepšení

rodiče o mě zájem nemají a je jim jedno co ze mě bude a kde jsem

já už nemám o své rodiče zájem, nestýkáme se spolu

18) Jakým způsobem jsi byl v dětství rodiči trestán :

fyzickými tresty

omezeními a zákazy

domlouvali mě

byl jsem vždy trestán fyzicky a dostával jsem i různé zákazy

19) Jakým způsobem se k tobě rodiče chovají :

kamarádsky

jsou na mně přísní

dávají mi naprostou volnost

20) Jaký byl ze strany rodičů v tvém dětství citový zájem o tebe:

dobrý, věnovali se mi a dávali mi najevo svou lásku,

špatný, nikdy mi neřekli jak mě mají rádi a co pro ně znamenám

špatný, dávali mi najevo, že mě nemají rádi, že jsem jim na obtíž,

21) Bereš své rodiče, jako svůj vzor pro výchovu svých dětí :

ano, své děti budu vychovávat stejně jak rodiče vychovali mě

ne, své děti budu vychovávat úplně jinak

mám jiný výchovná vzor než jsou rodiče

22) Co ti nejvíce vadí na rodičích a co by jsi na nich chtěl změnit :

- nevadí mi na nich nic
  - vadí mi (napiš maximálně tři věci
- .....

23) Čeho si na svých rodičích nejvíce vážíš a co na nich nejvíce obdivuješ, :

- nevážím si svých rodičů, neobdivuji je
  - vážím a obdivuji je pro (napiš maximálně tři věci)
- .....

24) Kolik je ti let:

- 13
- 14
- 15
- 16
- 17

25) Ve výchovném ústavu navštěvuji:

- základní školu
- střední školu – učební obor

26) Máš sourozence:

- ne
- ano, a to celkem .....

27) Byl jsi už vyslýchán na policii, pro trestnou činnost, kterou jsi sám spáchal :

- ne
- 1 x
- 2 x
- 3 x a vícekrát

28) Byl jsi už, pro trestnou činnost, kterou jsi sám spáchal před soudem:

- ne
- ano – jednou
- ano – několikrát

29) Byl jsi někdy u lékaře nebo v nemocnici kvůli užití alkoholu nebo drog:

- ne
- ano - jednou
- ano - několikrát